

Анна Кареніна (скорочено)

Лев Толстой

ЧАСТИНА ПЕРША

"Всі щасливі сім'ї схожі одна на одну, кожна нещаслива сім'я нещаслива по-своєму".

Усе пішло шкереберть у сім'ї Облонських відтоді, як Доллі, дружина Степана Аркадійовича Облонського, дізналася про зв'язок її чоловіка з французенкою-гувернанткою й сказала, що не може жити з невірним чоловіком в одному домі. Усі, від членів сім'ї до слуг, напружено чекали, що буде далі. Того дня Степан Аркадійович, якого у товаристві звали Стіва, прокинувся на дивані у своєму кабінеті й одразу пригадав, що було три дні тому, і застогнав. Не те щоб він переймався через свій учинок, але він щиро жалкував про те, що не зумів як слід приховати свою інтрижку від дружини і тепер усі страждають: він, вона, діти. Він розумів, що треба якось зарадити лихові, піти до дружини, перепросити її, але він відчув, що зараз йому це не під силу. Він пригадав, як безглуздо повівся, коли дружина, показавши йому записку до французенки, спитала, що це означає. А він нічого не заперечував і тільки безглуздо посміхався своєю звичною доброю посмішкою, наче це його не стосувалося. Він бачив, як Доллі здригнулася від болю й більше не схотіла його бачити.

Степан Аркадійович подзвонив, щоб йому несли одягатися, і разом з одягом камердинер Матвій приніс телеграму від сестри Анни, яка сповіщала про свій приїзд. Стіва зрадив, адже Анна могла посприяти примиренню подружжя. Отож він, поголившись і одягнувшись, пішов снідати. Поснідавши і почитавши газету, випивши другу чашку кави з калачем, він посміхнувся не від того, що радів з доброї звістки, а просто від доброго травлення. Та, згадавши про дружину, враз посмутнів: треба було йти до неї, але він відчував, що все, що б він не сказав, буде виглядати фальшивим, а фальшу він сам не терпів. Однак відчинив двері до спальні дружини. Дар'я Олександрівна (близькі звали її Доллі) намагалася виглядати суворо, проте відчувала, що боїться чоловіка, боїться брехні і боїться цієї розмови. Вона складала дитячі речі, збираючись піти від нього і водночас розуміла, що не зможе цього зробити, адже так звикла вважати його своїм чоловіком, любити його. Коли Стіва побачив її змучене стражданням обличчя, його спокій і добродушність відразу десь ділися, на очі навернулася сльоза, бо він щиро жалів її і просив пробачити йому. Але вона й чути його не хотіла.

Степан Аркадійович поїхав на службу. Ось уже третій рік він керував установою, його любили й поважали як підлеглі, так і начальники. Він був ліберальним, поблажливо ставився до людей, усвідомлюючи й свою здатність робити помилки. Проте до служби він був байдужим, а тому саме там помилок не робив, за що його й цінувало керівництво. Кілька годин він займався справами служби, коли до нього прийшов товариш молодості, якого він дуже любив, — Костянтин Дмитрович Левін. Вони були

цілковитою протилежністю один одному, хоч були одного віку й дружили з юності. Кожен з них вважав, що інший живе примарним життям. Левін жив у селі і щось робив, але Стіва не розумів, що саме, і не цікавився тим. Коли Облонський спитав про мету приїзду Левіна до Москви, той почервонів, не відповівши на питання, натомість поцікавився, як справи у князів Щербацьких. Свого часу, ще студентом Левін часто бував у цій родині і дружив з молодим князем Щербацьким. Він закохався в усю родину, а тому довго не міг зрозуміти, котра з дочок князів Щербацьких йому наймиліша. Тепер же він точно знав, що це Кіті, наймолодша князівна, яку він вважав найдовершенішою, і тепер приїхав з твердим наміром посвататися до неї. Колись вони бачилися чи не щодня, та раптом Левін поїхав у село. І все ж почуття до Кіті не давали йому спокою, отож для себе він усе вирішив остаточно. Щоправда, його вважали вдалою партією для Кіті, але його несподіваний від'їзд був таким недоречним. Зупинившись у старшого брата по матері Кознишева, він хотів розповісти братові про свої почуття, однак той якраз розмовляв з відомим професором філософії, і Левін змушений був чекати й слухати. Невдовзі розмова зацікавила його, так що він навіть спитав: "Якщо почуття мої знищені, якщо тіло моє помре, то ніякого існування не може бути?" Той відповів, що наука не має фактів, аби стверджувати щось напевно, отож Левін його більше й не слухав. Коли нарешті гість пішов, Кознишев почав розпитувати про справи у земстві, у роботі якого Левін якийсь час брав участь, а потім, розчарувавшись, покинув цю справу. Потім він розповів Левіну про те, що рідний брат Костянтина Дмитровича — Миколай, який розтратив більшу частину своєї маєтності й посварився з братами, тепер потрапив у погане товариство. Кознишев заплатив був за векселем Миколая, але той замість вдячності вимагав покинути його, залишити у спокої. Левін зрозумів, що братові недобре й хотів був їхати до нього, але спочатку він мав зустрітися з Облонським, а потім з Кіті. Адже заради неї він і приїхав.

Левін побачив, що Кіті катається на ковзанах. Вона зраділа йому й запросила кататися разом. Мати її досить холодно привітала його, але запросила відвідати їх. Зрадивши, Левін пообіцяв бути ввечері й поїхав обідати з Облонським.

Стіва Облонський був уже багато винен у ресторані "Англія", але волів обідати саме тут, бо вважав соромом уникати ресторану за таких умов. Вони смакували вишукані страви, хоча Левін краще б з'їв білого хліба з сиром. Облонський сказав, що Кіті цікавилась Левіним, а Доллі вважає, що він буде добрим чоловіком для її сестри Кіті. Левін був у захваті й не міг пережити, щоб хтось говорив про його почуття, — таким священним воно для нього було. Проте Облонський попередив, що після від'їзду Левіна до Щербацьких вчашав молодий граф Олексій Вронський, отож йому слід поспішати освідчитися першим. Левін пошкодував, що все розповів Облонському, бо той не зрозумів його "особливого" почуття і принизив, спростив його кохання.

Князівні Кіті було вісімнадцять років, і вона виїжджала лише першу зиму, але вже мала неабиякий успіх: усі молоді люди були просто закохані у неї. Батьки ж розуміли, що серйозної пропозиції слід чекати саме від Левіна та Вронського. Княгиня Щербацька не розуміла Левіна, він їй не подобався, і вона зраділа, коли він тоді

несподівано поїхав. Натомість Вронський задовольняв усі вимоги матері Кіті: багатий, розумний, шляхетний, з блискучими перспективами щодо кар'єри. Князь Щербацький Вронському не довіряв і вважав, що кращого чоловіка для Кіті, ніж Левін, годі й бажати. Сама Кіті дружньо ставилася до Левіна й не дуже уявляла собі майбутнє з ним, тоді як майбутнє з Вронським їй здавалося прекрасним, хоч вона й не могла визначити, що відчувала до нього.

Увечері того дня Левін приїхав до Щербацьких заздалегідь, аби освідчитися Кіті. Вона була збентежена його зізнанням і, слухаючи його слова, почувалася щасливою, однак, згадавши про Вронського, відмовила Левіну. Той вклонився і вже хотів піти, коли вийшла княгиня. Вона все прочитала по обличчях молодих людей і зраділа вибору дочки. Незабаром приїхала подруга Кіті графиня Нордстон, яка завжди висміювала його, бо не розуміла. Левіну зазвичай удавалося гідно відповідати на її дошкульні слова, та цього вечора він хотів тільки одного: якнайшвидше піти звідси. Але його затримав прихід нового гостя — графа Олексія Вронського. Левін був із тих людей, які в щасливому супернику здатні бачити не погане, а краще. Отож він відзначив вроду й шляхетність Вронського, визнавши переваги суперника.

Коли вечір скінчився, Кіті розповіла матері про розмову з Левіним. Мати була задоволена й сказала чоловікові, що все йде до шлюбу Кіті з Вронським. Той розгнівався й почав кричати, що молодий граф не вартий їхньої дочки. Княгиня так і не наважилася тоді сказати чоловікові про відмову Левіну. Сама ж Кіті, хоч і почувалася зворушеною увагою Вронського, не могла бути щасливою, бо почувалася винною перед Левіним. Вронський і не здогадувався, які плани мала княгиня Щербацька щодо нього, бо сімейного життя він не любив і не збирався одружуватися, хоч Кіті й подобалася йому. Проте жодного кроку назустріч він ще не зробив, хоч і відчував якийсь духовний зв'язок із Кіті.

Наступного дня Вронський поїхав на вокзал зустрічати свою матір, що повернулася з Петербурга. На пероні він зустрів Облонського, який чекав на сестру Анну, що мала приїхати з Петербурга цим потягом. У розмові вони торкнулися Кареніних, з якими Вронський не був знайомий, хоч і чув про них, а також Левіна. Стіва сказав, що Левін мав освідчитися Кіті, і Вронський одразу зрозумів, чому вона відмовила його супернику. І хоч сам він не має наміру одружуватися з Кіті, його самолюбство потішене, а докорів сумління щодо Кіті він не відчуває. Прибув потяг, і Вронський, підійшовши до потрібного відділення, чемно відсторонився, пропускаючи молоду жінку, яка саме виходила звідти. Її гарне вродливе обличчя, грація, витонченість, особлива ласкава усмішка і уважний погляд сірих очей примусили Вронського подивитися на неї уважніше. Жінка теж повернула голову до нього, і він устиг помітити в її короткому погляді природну жвавість, ніби вона стримувала щось, чого було в надлишку в її погляді, посмішці. Розмовляючи з матір'ю, Вронський прислухається до голосу молодої жінки, яка просить подивитися, чи приїхав її брат, і розуміє, що це і є сестра Стіви Облонського. Вона повертається до купе, і мати Вронського представляє його своїй супутниці. Та, сміючись, говорить, що впізнала його, адже всю дорогу вони

розповідали одна одній про своїх синів — графиня про Олексія, а Анна про семирічного Серьожу. Вронського вразила рішучість жінки, коли вона, зустрівшись з братом, обняла його й поцілувала. Коли вони виходили, стався прикрий випадок — поїзд задавив сторожа. Стіва й Вронський довідалися, що в нього залишилася велика сім'я, і Анна говорить, що треба щось зробити для них. Вронський відійшов, але їх наздогнав начальник станції й спитав, кому призначені двісті рублів, які дав Вронський. Анна виходить з вокзалу пригніченою. Вона спитала в брата, чи давно він знає Вронського, і той розповів, що давно й що всі сподіваються на шлюб його з Кіті.

Доллі не чекала ні від кого допомоги, проте, пам'ятаючи дружнє ставлення зовиці до неї, змушена була прийняти Анну.

Анна щиро раділа можливості побачити племінників, про яких вона добре знала — і коли хто народився, і на що хворів. Доллі приємно вражена. Коли вони залишаються наодинці, Анна говорить їй те, Юро що та сама вже не раз думала: якщо любиш чоловіка, маєш простити заради дітей і себе. Після цієї розмови Доллі відчула полегшення, і коли вони обідали вдома, вперше за час розладу говорила чоловікові "ти". І хоч певна відчуженість залишалася, про розлучення вже не йшлося. Після обіду приїхала Кіті, яка спочатку почувалася ніяково в присутності "поважної петербурзької дами", але потім сердечність і щирість Анни її підкорила, і вони дружньо говорили про Вронського, про майбутній бал. Діти не відходили від Анни. Усі говорили про щось хороше, і Анна розповіла Кіті, що їхала до Москви разом з матір'ю Вронського. Не розповіла лише про двісті рублів, які той дав удові, бо відчула, що тут є дещо таке, що стосується лише її, але чого не повинно бути. Того дня трапилася ще одна подія. Коли увечері всі зібралися після чаю у вітальні, де тепер панувала атмосфера спокою й любові, адже Облонські помирилися, Анні раптом стало сумно, їй бракувало сина. Вона пішла до себе в кімнату по фотокартки сина і, коли була на сходах, побачила, як увійшов гість. То був Вронський. Його обличчя здалося Анні присоромленим і переляканим, коли він побачив її. Облонський запросив його увійти, але той відмовився й пішов. Усім цей візит видався дивним. Кіті подумала, що Вронський хотів бачити її, але не наважився увійти. Анна ж серцем відчула щось недобре.

Коли Щербацькі приїхали на бал, про який Кіті говорила з Анною, він уже розпочався. Кіті була в чудовому настрої, вона була свідомо своєї вроди й справді виглядала прекрасно й невимушено, наче народилася в цій залі. Її одразу запросив до танцю найкращий танцюрист, і вона, вже танцюючи, побачила Облонських та Анну, що була у вишуканому чорному оксамитовому платті з білим мереживом.

Кіті просила її бути в ліловому, проте змушена була визнати, що Анна мала рацію, не намагаючись прикрасити себе за допомогою сукні. Вона була для неї ніби рамою, але головною була сама Анна — проста, невимушена і водночас жива, цікава й гарна. Вона схвально оглянула Кіті й весело зауважила, що та не залишається без партнерів, навіть у залу входить танцюючи. Саме тоді підійшов Вронський і вклонився. Кіті здалося, що Анна невдоволена ним, але не зрозуміла чому. Вронський нагадав Кіті, що першу кадрили вона обіцяла йому. Вона дивилася, як танцює Анна, й милувалася нею,

чекаючи, щоб Вронський запросив її на вальс. Помітивши здивований погляд дівчини, Вронський, почервонівши, запросив-таки її на вальс. Вони зробили лише крок, як музика увірвалася. Кіті подивилася на Вронського з такою любов'ю, що не можна було не помітити, але той погляд так і залишився без відповіді, і це гнітило її ще дуже довго. Коли вона танцювала з Вронським кадрили, то сподівалася, що все вирішиться вже під час мазурки, хоч той її ще не запросив на цей танець. Кіті була певна, що інакше їй бути не може. Але тут вона побачила Анну. Як змінилася ця стримана жінка! Очі її сяяли, вона відчувала те саме, що й Кіті, — вона мала успіх. Раптом Кіті, подивившись на Вронського, зрозуміла з жахом, що саме він був тому причиною. Завжди спокійне й незворушне обличчя графа мінялося на покірне, коли він дивився на Анну, якої, здавалося, побоювався. Кіті відмовила всім, хто запрошував її на мазурку, певна того, що Вронський танцюватиме з нею. Але на мазурку він запросив Анну, а Кіті змушена була сидіти серед тих, кого не запросили. Графиня Нордстон, побачивши це, звеліла своєму кавалеру запросити Кіті. Кіті була у розпачі, вона не змогла приховати це, і Вронський, поглянувши на неї під час мазурки, не впізнав її, так змінило обличчя дівчини страждання її душі.

Коли Левін вийшов від Щербацьких після невдалого освідчення, на душі в нього було гірко, він картав себе за те, що пішов обідати, а потім свататися, а тим часом його братові Миколаю потрібна була його допомога. Він поїхав до брата, згадуючи дорогою його історію. У студентські роки Миколай жив, немов чернець, уникав усіляких розваг, постився, молився, аж раптом все змінилося тяжким відчайдушним загулом. Він зійшовся з такими огидними людьми, що згодом усі відвернулися від нього. Левіну було жаль брата, якого він вважав винним хіба що в тому, що той мав пристрасний запальний характер і пригнічений розум. Костянтин Дмитрович думав про те, як дивно реагують люди: коли він намагався стримати свій характер за допомогою релігії, всі сміялися з нього, а коли дав волю цьому характеру, всі від нього відсахнулися. Він вирішив довести братові, що любить його й розуміє.

Левін знайшов брата у якомусь номері, де сиділи незнайомі люди. Миколай одразу послав рябувату жінку по горілку. Левін з боєм відзначив, як змінився на гірше брат. Миколай спочатку зрадив, а потім, пригадавши свої образи на старшого брата Сергія Івановича, якимсь перемінився, набундючився. Проте Левін не звернув на це уваги. Брат розмовляв з якимсь молодиком про влаштування слюсарень у селі, і Костянтин Дмитрович спитав, навіщо ж у селі, де й так роботи багато. Брат зауважив, що той ставиться до селян та їхньої долі по-панськи. Левін не сперечався, жаліючи брата. Повернулася жінка з горілкою. Її звали Маша. Миколай узяв її з повій і жив з нею як із дружиною. Вона його доглядала й спиняла, коли він пив надто багато. Цього разу Миколай схопив пляшку й випив з жадобою, швидко сп'янівши, а потім його вклали спати. Левін просив, щоб Маша сповіщала його про брата у листах і потроху умовляла його переїхати жити у його дім.

Другого дня після балу Анна Каретна вирішує повернутися до Петербурга, а на умовляння Доллі зауважує, що має поїхати, бо мимоволі стала причиною страждань

Кіті. Доллі говорить, що не бажає сестрі цього шлюбу, бо якщо Вронський здатен закохатися за один день, то краще б Кіті не мала з ним жодних стосунків. Сама Доллі спішить запевнити, що завжди буде на боці Анни.

Сівши у вагон, Анна щиро вірила, що вся ця історія минулася назавжди, що це лише прикрий епізод, про який вона швидко забуде. Анна розгорнула роман і спробувала читати, але враження і спогади заважали їй зосередитися, її мучило почуття сорому, причини якого вона почала дошукуватися. Вона розуміла, що між нею і Вронським не може бути нічого, окрім стосунків звичайних знайомих, але чомусь дивна радість охоплювала усе її істото, коли вона поринала у спогади. На зупинці Анна вийшла подихати повітрям, а коли вже збиралася увійти до вагона, раптом якась тінь затулила світло ліхтаря. Це був Вронський, який почав палко говорити, що їде, аби бути там, де вона. Якась радісна гордість охопила Анну, адже він сказав те, на що потай сподівалася її душа. Але розум її все ще чинив опір. Усю ніч вона не спала, відчуючи, що ця розмова дивно зблизила їх обох.

Коли вона вийшла на перон у Петербурзі, то побачила свого чоловіка по-новому: Анну вразили неприємні риси його зовнішності, яких вона раніше не помічала, зокрема його вуха. Її охопило відчуття невдоволення собою, наче вона була нещира щодо чоловіка, але раніше цього не помічала. Вона лише спитала в нього, чи здоровий син.

Вронський так само не спав цієї ночі. Він почувався гордим не стільки тому, що вразив Анну (у це він не вірив), стільки тому, що нарешті сам зумів відчути такі сильні емоції. Коли на пероні він уперше побачив Анну разом із чоловіком, то зрозумів, що їх шлюб реально існує. Вронський підійшов привітатися з подружжям і побачив, що природна жвавість Анни десь поділася. Лише миттєвий погляд з-під вій нагадав йому колишню Анну, той глибокий погляд щось приховував, і Вронський був щасливий.

Удома її зустрів син. Але тепер Анні навіть Серьожа здався не таким гарним, як вона думала. Вона зрозуміла, що їй доведеться звикати до нової реальності. Вона повернулася до своїх обов'язків матері і дружини, до звичного життя серед світських знайомих, щоденного клопоту, і те, що спалахнуло в ній тоді у вагоні, дещо пригасло.

Вронський повертається до звичайного для нього холостяцького життя, робить візити, щоб опинитися усюди, де буває Анна.

ЧАСТИНА ДРУГА

Після пережитих подій Кіті захворіла. Наближалася весна, а їй ставало дедалі гірше, і жоден з лікарів на міг зарадити. Єдине, що радили, – поїздку за кордон на води. Мати її, відчуючи свою провину, ладна була зробити все можливе, аби дочка була знову здоровою й веселою. Вирішили їхати за кордон. Доллі була заклопотана сімейними проблемами: щойно вставши після чергових пологів, піклувалася про одну зі своїх старших дочок, яка саме захворіла, як вона боялася, на скарлатину. Стосунки Доллі з чоловіком так і не поліпшилися. Його, як завжди, не було вдома, так само як і грошей. А тут ще й від'їздить її улюблена сестра. Залишившись самі, Доллі і Кіті розмовляють про кохання й зраду. Старша сестра намагається втішити Кіті, однак та дорікає їй за те, що Доллі продовжує жити з чоловіком, який її зрадив. Це завдає Доллі

ще більшого болю, адже на таку жорстокість від своєї сестри вона не сподівалася. Але скоро вона побачила, що й сама Кіті плаче після цих слів і, зрозумівши стан сестри, все їй пробачила. Кіті говорить, що тепер бачить в усьому лише погане й нікому не вірить, добре їй лише з дітьми, отож вона просить у сестри дозволу доглядати разом з нею її дітей. Доллі з радістю погоджується. Разом сестри виходжують усіх шістьох дітей Доллі, але здоров'я самої Кіті не покращилося. На Великий піст Щербацькі поїхали за кордон.

Тим часом Анна, перебуваючи в Петербурзі, спілкується з різними людьми. Хоч вишукане товариство столиці й являло собою досить тісне коло, і в ньому існували своєрідні групи. З кожною Анна мала свої стосунки: перша, офіційна, складалася з товаришів і співробітників її чоловіка, людей розумних і розважливих; друга — це був гурток графині Лідії Іванівни, гурток старих негарних цнотливих жінок і розумних честолюбних чоловіків, саме цей гурток величали "совістю петербурзького товариства". Третім був гурток княгині Бетсі Тверської, що доводилася Анні родичкою — дружиною двоюрідного брата, — це був світ балів, розкішних туалетів, веселих обідів. Саме цього гуртка Анна раніше уникала, адже це вимагало додаткових витрат, що перевершували її можливості, до того ж перший із гуртків був їй більше до душі. Але після приїзду з Москви Анна Кареніна почала уникати своїх високоморальних друзів, намагаючись проводити час у Бетсі. Вронський усюди їздив туди, де бувала Анна. Вона не подавала йому жодних надій, проте, зустрічаючи його, ставала жвавою, веселою, і щось нове світилося в її очах. Зустрічі з Вронським дедалі більше захоплювали її.

Одного разу, запізнившись на початок спектаклю, Вронський увійшов до ложі кухні Бетсі й розповів, чому затримався. Виявляється, йому доручили залагодити справу двох офіцерів, які дорогою зустріли гарну жінку в екіпажі попереду і, простеживши, куди вона увійшла, вже напідпитку вирішили написати їй пристрасного листа й вручити особисто. Але натомість вийшов її чоловік і викинув їх геть. Тепер чоловік вимагає в командира полку суворо покарати офіцерів. А той доручив цю справу Вронському, аби вони перепросили чоловіка тієї жінки й він їх вибачив.

Після опери княгиня Бетсі влаштувала прийом. Розмова точилася спочатку не дуже жваво, аж поки не почали пліткувати. Особливо осуджували Кареніних, вважаючи Кареніна дурнем. Про Анну ж сказали, що після поїздки до Москви вона дуже змінилася і привезла із собою тінь Вронського. Тим часом приїхали Вронський, а потім і Анна. Розмова зайшла про шлюб, кохання і пристрасть. Бетсі питає в Анни про її думку з цього приводу. Анна говорить, що скільки сердець, стільки й видів кохання. Після цього вона звертається до Вронського, сповіщаючи його про те, що отримала листа з Москви про хворобу Кіті.

Усамітнившись у кутку вітальні з Вронським, вона дорікає йому за Кіті, а він укотре освідчується їй. Саме його кохання до Анни й стало причиною негідної поведінки з Кіті, вважає він. У цей час приїжджає Каренін. Усі з осудом поглядають на Анну з Вронським, які навіть не перервали розмови. Коли Каренін поїхав, Анна ще залишилася у Бетсі. Вронський зрозумів, що насправді вона зовсім не хоче, щоб він повернувся до

Кіті. Прощаючись з Анною, він зрозумів, що цього вечора наблизився до Анни як ніколи раніше.

Коли Анна повернулася додому, вона побачила, що чоловік ще не спить, чекаючи на неї. Перебуваючи у Бетсі, він бачив Анну з Вронським, але не надав цьому жодного значення. Але він побачив, що для інших це було дивно. Отож він вирішив поговорити з дружиною, хоч довго не міг вирішити, що саме їй сказати. Почувши його слова, Анна ніби одягнулася у броню обману, удавано дивуючись. Проте Олексій Олександрович надто добре знав дружину, щоб повірити у те, що вона вдавала. Він побачив, що вона добре зрозуміла, на що він натякає, і її душа закрилася перед ним назавжди. Каренін почувався людиною, яка повернулася додому і побачила, що її домівка закрита, а ключі загубилися. Анна ж у свою чергу зрозуміла, що її почуття байдужі чоловікові, його турбує тільки розголос про її поведінку у вишуканому товаристві. Коли полягали спати, Анна боялася, що розмова триватиме, проте невдовзі почула рівне дихання чоловіка.

Від того дня почалося нове життя Кареніних: зовні наче нічого не змінилось, але духовного зв'язку між подружжям уже не було. Хоч Олексій Олександрович і був могутнім і впливовим у справах державних, проте у справах сімейних був безсилим. Він не зміг знайти правильного тону у спілкуванні з Анною, хоч і відчував, що добротою і ніжністю її можна ще вмовити. Говорив з нею дещо іронічно, як завжди, а таким тоном не можна було сказати того, що треба.

Минув рік, і те, чого так прагнув Вронський, що здавалося йому неможливим щастям, сталося: Анна тепер належала йому. Але їй самій було непереливки: вночі її мучили жахливі сни, у яких її становище поставало у спотворених образах — ніби і Вронський, і Каренін — обидва були її чоловіками.

Якийсь час по тому, як Левін повернувся додому після невдалого освідчення, він сподівався, що біль швидко мине, але й після трьох місяців нічого не минулося. Та все ж робота, події сільського життя і час зробили свою справу: тяжкі спогади потроху забувалися, і він чекав лише звістки про одруження Кіті. Так настала весна, і Левін вирішив усе забути й будувати своє самотнє життя. Не все складалося так, як хотів, проте він багато працював у господарстві і сподівався перебороти одвічну селянську невибагливість: вдосконалював рільництво, заводив нові породи худоби, навіть зібрався написати книгу з сільського господарства, у якій враховував і особливості роботи найманих селян.

Одного разу навесні до нього завітав Степан Аркадійович Облонський. Він саме був у тих місцях у справах — збирався продавати ліс із маєтку своєї дружини, проте не міг відмовити собі в задоволенні зустрітися зі старим приятелем, побувати на весняному полюванні. Левін йому дуже зрадив, але увесь час чекав новин про Кіті, а Стіва усе мовчав про це. Нарешті на полюванні Левін спитав про неї сам. Облонський розповів про хворобу Кіті і про плани Щербацьких. Левіну соромно було й самому собі зізнатися, що він зрадив новинам, бо тим, хто завдав йому болю, й самим було боляче. Однак, згадавши про причину всіх подій — Вронського, став похмурим і дратівливим. Він ледве не посварився з Облонським, дорікаючи йому, що продає ліс задешево, залишаючи

своїх дітей без маєтності. Ще більше псується настрої у Левіна в розмові про загальний занепад дворянських маєтків і безвідповідальність дворянства перед майбутнім. Облонському чужі всі ці міркування, він вважає себе аристократом, і тому ці копійчані розрахунки поза його рівнем.

Вронський був сповнений пристрастю до Анни, але зовні в його житті нічого не змінилося: він жив полковими інтересами, виконував світські обов'язки. Хоч він і не розповідав нічого про стосунки з Анною, усі давно здогадалися про все. Чутки про цей зв'язок дійшли й до матері Вронського. Спочатку вона поблажливо поставилася до цього захоплення сина: Анна їй подобалася, до того ж цей роман в очах світу лише вивищував її сина. Та коли вона дізналася, що він відмовився від вигідного для кар'єри місця, щоб залишитися в полку, аби можна було бачитися з Анною, вона обурилася і почала вимагати його негайного приїзду до Москви.

Вронський, крім справ служби та вищого світу, мав ще одне захоплення: він любив коней. Отож, коли були призначені офіцерські перегони, він, придбавши чистокровну англійську кобилу, вирішив узяти в них участь. Зранку, поснідавши, він зайшов провідати свою кобилу Фру-Фру, яка ніби щось відчувала і нервувалася, а потім уже поїхав на дачу до Анни. Він сподівався поговорити з нею наодинці, бо знав, що о цій порі її чоловіка не буде. Дорогою Вронський згадав про її сина, який завжди заважав йому. Хлопчик відчував, що ніяк не може зрозуміти ставлення своєї матері до цього чоловіка, тож часом дивився на нього пильним допитливим поглядом, а Вронському цей погляд був неприємним. Діставшись до Анни, він побачив, що вона чимось дуже стурбована, і на поліг, щоб вона розповіла йому про причину. Анна відкрила Вронському, що вагітна. Він і раніше наполягав, щоб вона покинула чоловіка, а тепер і поготів почав на цьому наполягати. Анна щоразу відмовлялася зробити це, а Вронський не міг зрозуміти, чому вона, якій так важко було брехати, усе ще намагалася зберегти ці фальшиві стосунки і не хотіла з'єднати свою долю з ним. Вронський бачив тільки їх двох — себе і Анну, та не враховував її сина. Адже вона розуміла, що не може поставити під загрозу долю сина, бо, покинувши чоловіка, вона б утратила можливість і право не тільки виховувати сина, але й бачитися з ним. Вона й хотіла сповістити Вронського про вагітність, і боялася, бо розуміла, що він знову вимагатиме докорінних змін у її житті. Аж тут вона почула голос сина, що повертався з прогулянки, і сказала, що цілком щаслива. Потім поцілувала Вронського і пообіцяла приїхати на перегони.

Незважаючи на те, що Вронський, навіть перебуваючи в Анни, поглядав на годинник, він був надто схвилюваний, аби усвідомити, що часу до перегонів лишилося обмаль, а тому поїхав розрахуватися за коней. Вже дорогою він зрозумів, що ледве встигне на свій заїзд і неминуче пропустить попередні, тобто приїде із значним запізненням, коли всі, навіть царський двір, уже зберуться на іподромі. Це було б порушенням норм етикету й спричинило б плітки. Отож Вронський повернувся додому, коли вже нікого з товаришів не було. Лакей доповів, що по нього вже двічі прислали зі стайні. Неспішно й спокійно, як завжди, Вронський переодягнувся й прибув на іподром саме вчасно: якраз закінчився черговий заїзд. Але його запізнення усе ж таки

привернуло увагу. До Вронського підійшов його брат Олександр і зробив зауваження щодо його запізнення, бо впливові особи помітили відсутність Вронського, а також дорікнув за те, що того останнім часом бачать поблизу дачі Кареніних. Олексій Вронський рідко сердився, але тепер розлютився по-справжньому. Брат зрозумів це і, побажавши успіху, відійшов. Вронський хотів зосередитись перед перегонами, але йому це так і не вдалося: спочатку його зупинив Облонський, який приїхав до Петербурга і хотів бачити свого приятеля, потім якийсь знайомий, так що у Вронського не залишилося часу навіть оглянути сідло, коли гукнули учасників перегонів.

Щойно дали старт, Вронський рвонув уперед, але спочатку йшов другим. Потім після кількох бар'єрів вийшов уперед і очолив перегони. Його Фру-Фру перелітала через перепони, наче птах, добре розуміла свого вершника і слухалася його в усьому. Залишилася ще тільки одна перепона — рівчак з водою, — і Фру-Фру легко подолала її, але сам вершник трохи не встиг за її рухами і припустився помилки — сів у сідло раніше, ніж треба. Фру-Фру впала, незграбний рух Вронського зламав їй спину. Він навіть не одразу збагнув, що саме сталося, і все ще тягнув її, примушуючи встати, але вона лише тремтіла, як рибка, і дивилася своїми чудовими очима. Вронський спересердя вдарив її у живіт ногою і знову потягнув, але марно. Схопившись за голову, він закричав. До нього вже бігли лікар та офіцери його полку, які вирішили пристрелити Фру-Фру. Вронський не міг ні з ким говорити і пішов з іподрому геть. Уперше в житті він відчував провину і був нещасним. Один із товаришів наздогнав його і провів додому. Через деякий час Вронський вже отямився, але спогади про ці перегони залишилися найтяжчим спогадом його життя.

Після розмови з дружиною щодо подружніх обов'язків Олексій Олександрович Каренін зовні мало змінився у ставленні до неї. Він намагався не думати про її почуття й поведінку, і йому це вдавалося. Він не хотів бачити і не бачив, як дивилися скося на його дружину. Але, навіть не маючи і не потребуючи жодних доказів, він почувався зрадженим чоловіком, а тому був нещасним. Того дня, коли відбувалися перегони, він вирішив поїхати до дружини на дачу, бо взяв за правило раз на тиждень відвідувати її про людське око, аби хоч зовні підтримувати вигляд благополуччя у сім'ї. До того ж треба було передати грошей на господарство. Звідти він мав поїхати наперегони, де мав бути царський двір і де йому необхідно було побувати. Анна не чекала Кареніна і домовилася їхати разом з Бетсі. Вона гідно витримала розмову з чоловіком, намагаючись говорити природно, але відчувала, що слів забагато, та й говорилися вони поспіхом. Дивні почуття володіли нею. Сідаючи до карети Бетсі, вона, вже попрощавшись з Кареніним, раптом пригадала поцілунок чоловіка й, відчувши те місце на руці, здригнулася.

Щойно Олексій Олександрович приїхав на перегони, він пошукав Анну і не одразу побачив її серед дам. Проте вона побачила чоловіка ще здалеку й мала нагоду спостерігати, як він вітається зі знайомими: погоршливо з тими, хто чекав його погляду, дружньо з рівними і сам чекав, доки сильні світу цього кинуть погляд на нього. Бачити це Анні було огидно. Бетсі гукнула Кареніна, і він підійшов до дружини. В цей час Анна

чекала на виїзд Вронського і дивилася туди, де шикувалися вершники. Чоловік саме розмовляв зі знайомим генералом, і його голос чомусь дивно дратував її. Може, тому, що він був такий спокійний, розсудливий. Анна не хотіла зрозуміти, що за цим удаваним спокоєм Каренін приховував свої переживання, адже з усіх боків тільки й чути було ім'я Вронського. Коли перегони розпочалися, Анна невідривно дивилася на Вронського, а Каренін з жахом прочитав на її обличчі ті почуття, про які він так уперто намагався не думати. Коли Вронський упав, Анна не стрималася: вона забилася, мов пташка, й не тямала, що до неї говорили, аж до того часу, поки не принесли звістку, що Вронський живий. Тоді вона закрила обличчя і розридалася. Каренін не міг допустити, щоб цю сцену побачили, і закрив її собою, даючи їй час прийти до тями. Уже втретє він запропонував Анні їхати з іподрому і відмовив княгині Бетсі, коли та запропонувала відвезти Анну додому. У кареті він зауважив, що її поведінка під час падіння одного з вершників виглядала надто скандальною. Він усе чекав, що дружина почне спростовувати його підозри, але вираз її обличчя не обіцяв йому навіть, бажаного обману. Більше того, Анна сказала, що кохає Вронського, що вона його коханка, а ще про те, що боїться і ненавидить свого чоловіка. Каренін зблід і сидів, не поворухнувшись, до самого дому; аж коли вони під'їжджали, він звернувся до Анни з вимогою поводитися гідно, поки він знайде засоби врятувати свою честь. Сам він поводився зовні спокійно: вийшов з карети, подав руку дружині і потиснув її на прощання, бо навколо були слуги. Незабаром Анна отримала записку від Бетсі, яка сповіщала, що Вронський здоровий, але у відчаї. Анна трохи заспокоїлась. Настрій у неї покращився: вона згадала свою розмову з чоловіком і з полегшенням подумала про те, що стосунки розірвано. Крім того, звістка Бетсі обіцяла, що призначене Вронським побачення відбудеться.

Щербацькі нарешті від'їхали на води до маленького німецького містечка. Кілька днів вони прожили втрьох з дочкою й дружиною, а потім батько вирушив до Карлсбада. Кіті нудьгувала у вишуканому товаристві, що зібралося на той час на модному курорті. Мати її докладала максимум зусиль, щоб розважити дочку: відрекомендували її німецькій принцесі, англійській леді, але коло їхнього спілкування усе ж таки обмежувалося здебільшого російськими сім'ями. Особливу увагу привертала одна російська дівчина Варенька, що приїхала разом з російською дамою — мадам Шталь. Ця дівчина допомагала важкохворим і всім, хто того потребував. Спостерігаючи за нею, Кіті дійшла висновку, що Варенька не доводилася мадам Шталь родичкою, проте не була й найманою працівницею. Кіті відчувала якусь дивну симпатію до цієї дівчини і бачила, що теж їй подобається. Про те згодом зрозуміла, що обманювалась у ній, хоч і не розуміла, звідки це почуття, і Кіті стало сумно. Цей настрій ще посилювався, коли на води прибула дивна пара: високий худий згорблений чоловік і молода рябувата жінка, одягнена погано і без смаку.

Кіті вже малювала в своїй уяві прекрасний сумний роман, коли княгиня довідалася, що це Миколай, брат Костянтина Левіна, і його співмешканка Марія Миколаївна. Згадка про Левіна примусила Кіті знову пережити те, що з нею сталося, отож Миколай

викликав у неї відразу. Історія мадам Шталь, що, як виявилось, втратила свою щойнонароджену дитину під час пологів, а родичі, злякавшись за її здоров'я, замінили дитину на дочку кухаря, що народилася тоді ж. Це й була Варенька, яку мадам Шталь не покинула навіть тоді, коли дізналася всю правду. Тут, на водах, вони обидві проповідували релігію самопожертви й служіння, яка спочатку захопила й Кіті. Однак після історії з художником Петровим, який почав закохуватися у Кіті, що доглядала його, та його ревнивою дружиною, це захоплення служінням людям і релігією самопожертви припинилося. Коли через деякий час повернувся князь Щербацький, він побачив дочку в набагато кращому стані, проте її релігійних захоплень не схвалював. Адже він знав мадам Шталь ще до того, як вона опинилася в інвалідному візку: зліязики твердили, що в неї були надто короткі ноги, що спотворювало її статуру, отож вона й не встає з візка. Кіті сперечається, гарячково доводячи, що це справді добра жінка. Князь Щербацький зауважив на це, що було б набагато краще робити добро так, щоб про це ніхто не знав. Після того батько запрошує на каву гостей і підкоряє всіх своєю життєрадісністю, веселою вдачею. Тоді Кіті вперше почула, як сміялася Варенька. Прощаючись після неприємної розмови і примирення з нею, Кіті взяла з неї слово, що та приїде до неї в Росії. Варенька жартома пообіцяла приїхати, коли Кіті вийде заміж, на що та, в свою чергу, пообіцяла задля цього спеціально одружитися.

Сподівання лікарів справдилися: Кіті одужала, хоч і не була вже такою веселою, як раніше. Московські події стали здаватися їй тепер чимось далеким.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Олексій Олександрович Каренін, виступивши у комісії з промовою про стан інородців, мав неабиякий успіх. Він навіть забув, що саме на вівторок призначив Анні приїхати, і був неприємно вражений, коли вона увійшла до кабінету. Він хотів був за звичкою встати, проте не встав і почервонів, чого Анна ніколи не бачила. Вона визнала свою провину й додала, що нічого не може змінити. Каренін не хоче нічого чути й сподівається, що все можна змінити, адже якщо Анна перерве стосунки з Вронським, він ладен зігнорувати її вчинок.

Роздуми Левіна про трудове життя призвели до розчарування у його теперішньому житті, тим більше що Кіті була неподалік, і він хотів і міг її бачити, адже його запрошували. Одного разу Дар'я Олександрівна прислала записку з проханням привезти сідло для Кіті, але він передав сідло й не поїхав сам, бо йому здавалося, що після її відмови він не зможе дивитися на неї без докору, а вона його просто зненавидить за це. Другого дня, доручивши справи управителеві, він поїхав на полювання до свого приятеля Свіяжського. Дорогою, зупинившись нагодувати коней у заможного селянина, він із захватом слухав його розповідь про господарство й відчував, що відкриває для себе щось нове. Свіяжський очолював повітове дворянство, був одружений, і в його домі жила сестра його дружини, яка подобалася Левіну. Більше того, родичі бажали видати її за нього, проте для Левіна це було абсолютно неможливо. Ці обставини дещо псували задоволення від перебування в гостях. Але сам Свіяжський викликав і щиру повагу за ґрунтовні знання в різних галузях, і щирий подив Левіна, бо

його судження ніяк не були пов'язані з життям. Наприклад, з презирством ставлячись до дворянства, вважаючи, що з них багато хто сумує за часами кріпацтва, він чесно служив, очолюючи дворянство свого повіту. Левін намагався збагнути Свіяжського, але той приховував свою душу. Розчарувавшись у господарстві, Левін хотів бачити щасливого Свіяжського. А ще він сподівався зустрітися у приятеля з поміщиками, поговорити і послухати про господарство, про найманих робітників і про все інше, що так хвилювало його останнім часом.

Полювання виявилось не дуже вдалим, а от сподівання Левіна на цікаві розмови справдилися. За обідом у Свіяжського було кілька поміщиків-сусідів, які обговорювали цікаві для Левіна теми. У цих розмовах він почув відголос своїх міркувань про особливості російського селянина, про необхідність нових форм господарювання. Залишившись сам у кімнаті, яку йому відвели на ніч, Левін довго не міг заснути, він знову і знову пригадував усе, що говорилося між поміщиками, подумки сперечаючись із ними. Так від вражень того дня і довгих суперечок із самим собою народилася нова ідея Левіна: треба зацікавити найманих робітників в успіху всього господарства; як це зробити, Левін ще не знав, але відчував, що це можливо.

Хоча Левін мав намір погостювати кілька днів, другого дня він поїхав додому, щоб розпочати втілювати свою ідею в життя. Але виконати те, що задумав, виявилось дуже важко. По-перше, було чимало поточної роботи, яку не можна було відкласти і яка заважала селянам обмірковувати переваги нового господарювання, по-друге, селяни з віковою недовірою ставилися до пана, не вірили, що він може хотіти чогось іншого, аніж примусити їх робити більше за меншу платню. Проте наполегливість Левіна давала свої плоди: один селянин узяв під пай городи, другий дібрав артіль для участі у скотному дворі. І хоча, як і раніше, Левіну доводилось переборювати споконвічні уявлення селян про господарство та викорінювати головний принцип російського селянина "як бог дасть", все-таки йому здавалося, що на практиці його справа рухається.

У цих турботах промайнуло літо. Він дізнався, що Облонські разом з Кіті поїхали у Москву, йому було соромно за свою нечемність, яка, на його думку, розірвала всі стосунки з ними. Левін багато читав, але нічого не знаходив у книжках про справу, яку задумав. Але він знав, чого хотів: довести теоретично і на практиці, що російський народ відрізняється від інших тим, що історично покликаний був заселяти і обробляти величезні незаймані простори, що прийоми Праці пов'язані з цією історичною особливістю і що ці прийоми не такі вже й погані, як про них звикли думати. Щоб обґрунтувати теоретично свою працю, Левін вирішив їхати за кордон і вивчити на місці все, що тим було зроблено у цьому напрямку. Він чекав, поки продадуть пшеницю, щоб отримати гроші та й поїхати. Але розпочалися дощі й роботи припинилися.

Першого дня, як стала гарна погода, Левін поїхав сам подивитися господарство і підготуватися до від'їзду. Розмови з селянами ще більше ствердили його у намірі не відступати від своєї мети, йому здалося, що його починають розуміти. Увечері він сів писати вступ до своєї книги, але несподівано пригадав Кіті. Йому стало тоскно. Раптом

він з радістю почув, що хтось під'їздить до дому. Левін сподівався розрадитись із несподіваним гостем, але приїхав брат Миколай. У такому настрої, як був Левін, йому ще більш болісно було спілкуватися з хворим на останній стадії сухот братом. Але, побачивши його, Левін відчув жаль, було очевидно, що жити брату залишилось недовго, Миколай дуже перемінився і здавався смирним та покірним, він не міг повірити у швидкий кінець і все говорив про поліпшення свого стану. Левін удавав, що вірить, і був радий, коли брат перевів розмову на його, Костянтиніві, справи. Тут не треба було обманювати, і Левін розповів про свої плани, але було видно, що брата це не цікавить.

Уночі Левіну стало страшно й прикро від усвідомлення, що всі прагнення й сподівання перериває смерть. Другого дня настрої Миколая змінилися, він знову став дратівливим і прискіпливим, критикував усе, що задумав Костянтин, називав це утопічним комунізмом. Як не прикро було це чути Костянтину, він відчув у словах брата свої давні сумніви і ще дужче сердився. Брати посварилися, Миколай вирішив їхати геть. Костянтин просив прощення, але не зміг умовити брата залишитись. Уже від'їжджаючи, Миколай щиро поцілував брата, ніби прощаючись назавжди. Через три дні Костянтин Левін поїхав за кордон, йому здавалося, що він скоро помре, і тому хотів утриматися в житті хоча б своєю справою.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

Подружжя Кареніних продовжувало жити разом, але вони були вже зовсім чужі одне одному. Хоч Вронський не був у них удома, але Олексій Олександрович знав, що дружина зустрічається з коханцем. Ці стосунки мучили всіх трьох, і кожен сподівався, що незабаром усе якось вирішиться: Каренін вірив, що пристрасть Анни минеться, Анна була впевнена, що дуже скоро все закінчиться, вона не знала, що саме покладе край цьому становищу, але її переконаність підкорила і Вронського.

Узимку його на тиждень приставили до одного іноземного принца показувати всі славетності російського життя й Петербурга. Вронському було навіть важко систематизувати всі забави, які пропонували різні особи принцу: і рисаки, і млинці, і ведмеже полювання, і цигани... Незважаючи на те, що для Вронського таке спілкування не було новим, цей тиждень здався йому дуже важким. Уперше він наче побачив себе збоку, і те, що він побачив, йому не сподобалось: це був дуже самовпевнений, дуже здоровий, дуже охайний, дуже поганий чоловік. Поводивши принца по забавах, після безсонної ночі і ведмежого полювання, Вронський повернувся додому, де на нього чекала записка від Анни, у якій вона сповіщала, що занедужала, що чоловіка увечері не буде вдома, і просила Вронського приїхати. До призначеного побачення ще був час, Вронський ліг і заснув. Всі враження останніх днів дивно переплелись уві сні зі спогадами про Анну. Він прокинувся з жахом і пригадав, що найбільше враження у сні справив брудний, маленький селянин, що був на полюванні, який чомусь говорив французькою. Спогади про цього селянина і тепер чомусь примусили Вронського здригнутися.

Він подивився на годинник і побачив, що спізнюється на призначене Анною

побачення. Під'їхавши до дому Анни, в самих дверях зіткнувся з Кареніним. Ця зустріч боляче вразила самолюбство Вронського, він відчув себе шахраєм. Почуття його до Анни зазнали останнім часом істотних змін, честолобні плани, що народилися під впливом зустрічі із Серпуховським, знову відступили перед коханням, але Вронський відчував, що кращі сторінки їхнього роману вже прочитані, водночас він знав, що не зможе залишити її. Через свою вагітність Анна не могла вже бувати у світі, вона страждала від ставлення до неї чоловіка, від ревнощів, коли не могла бачити Вронського, боялася пологів. І цього разу Анна почала докоряти за те, що він продовжує вести звичне йому світське життя, скаржитись на чоловіка, що він не розуміє її стану і не відчуває, яких страждань вона зазнає. Потім Анна розповіла свій дивний сон: наче вона увійшла до кімнати, а там у кутку зігнувся над мішком маленький брудний селянин і щось говорить французькою, вона спитала, до чого цей сон, і отримала відповідь, що їй судилося померти під час пологів. Вронський спробував заспокоїти її, але й сам відчув хвилювання.

Після зустрічі з Вронським на порозі свого дому Олексій Олександрович Каренін поїхав в оперу, відсидів там призначений час і повернувся додому. Він не міг заснути і всю ніч проходив у своєму кабінеті. Нарешті вирішив, що змушений виконати свою погрозу — розлучитися і забрати сина. Вранці Каренін мовчки зі страшним обличчям увійшов до кімнати дружини, мовчки підійшов до її столу і відкрив його. Анна, вражена такою поведінкою, запитала, чого він хоче. Каренін відповів, що йому потрібні листи Вронського. Анна спробувала закрити стіл, але чоловік грубо відштовхнув її. Потім, гнівно дивлячись на дружину, сказав, що вона не дотрималась тих умов, які він висунув, і тепер він має право подавати на розлучення й забрати сина. Анна просила залишити сина бодай до її пологів, але Каренін мовчки вийшов з її кімнати.

Візит до адвоката ще раз довів Кареніну, що в разі розлучення на нього чекає ганьба, що форма розлучення, на якій він наполягає, втягне у цю справу багато свідків. Службові справи Олексія Олександровича теж були не в найкращому стані. Комісія прийняла його пропозиції щодо іногородців і зрошення Зарайської губернії, але його суперник обрав хитру тактику. Він підтримував все, що пропонував Каренін, і навіть додавав своїх заходів у цьому напрямку, чим доводив усе до абсурду. Коли ж абсурдність ужитих заходів ставала зрозуміла всім, суперник усувався, нагадавши, що головна ідея цих заходів належала Кареніну. Отож позиції його стали хиткими, а ще додавалася й зневага світу до зрадженого чоловіка. І Олексій Олександрович прийняв важливе рішення — їхати в далекі губернії й самому на місці розібратися у справах. Перед далекою дорогою на три дні він зупинився в Москві. Каренін нікого не хотів бачити, але випадково його побачив Стіва Облонський і запросив на обід. Каренін посилався на невідкладні справи, але Степан Аркадійович наполягав.

Другого дня після цієї зустрічі Облонський зранку заїхав у театр до молодії танцюристки, потім поїхав вибирати рибу й спаржу до званого обіду, а потім у готель, де йому необхідно було бачити трьох людей: Левіна, який щойно повернувся з-за кордону, свого нового начальника й Кареніна. Стіва любив давати обіди, де все було

вишукане: і страви, і вина, і гості. Йому дуже подобалася програма обіду, який він мав давати. Страви прості й прекрасні, а гості: Кіті і Левін, Сергій Іванович Кознишев і Олексій Олександрович Каренін, які представляли московську й петербурзьку інтелігенцію, ще мав бути ентузіаст Песцов, який не дасть нікому нудьгувати, тощо. Стіва помітив, що Каренін дуже сухо поставився вчора до нього, і здогадався, що чутки про Анну й Вронського, певно, не позбавлені підстав, що у подружжя Кареніних не все добре. Але ця неприємність не могла затьмарити прекрасного настрою Стіви, і він сподівався, що все якось владнається.

Степан Аркадійович зайшов до Левіна на хвилинку, а просидів там цілу годину, потім снідав з новим начальником і лише о четвертій зустрівся з Кареніним. Олексій Олександрович саме запечатував конверт із листом до адвоката у справі про розлучення, коли прийшов Облонський. Каренін вирішив сповістити про свої наміри щодо дружини і покласти край цим обтяжливим родинним стосункам. Але Каренін не знав Стіву. Звістка про розлучення приголомшила його, але він так щиро співчував Кареніну, так щиро захищав свою сестру і так наполегливо вмовляв приїхати на обід і поговорити з Доллі, що навіть Каренін не міг опиратися й дав слово бути. Коли Облонський повернувся додому, деякі гості вже зібрались і у вітальні була досить прохолодна атмосфера, бо Доллі не могла об'єднати таких різних людей. Степан Аркадійович за кілька хвилин усіх перезнайомив, підкинув тему для розмови Кареніну і Кознишеву, і у вітальні стало як скрізь, де збиралося вишукане товариство. Пізніше за всіх приїхав Левін, він і боявся, й хотів бачити Кіті. Коли довідався, що вона тут, все інше перестало його цікавити. Кіті теж чекала зустрічі з Левіним, вона мало не розплакалась, побачивши його, але опанувала себе. Дівчина звернулася до Левіна із запитанням, яке не мало ніякого подвійного змісту і стосувалося ведмежого полювання, але в її словах Левін почув і прохання вибачити, і довіру до нього, і надію, і любов, у яку не міг не повірити. Обід вийшов чудовий, цікаві розмови не переривалися. Говорили і про долі народів, і про емансипацію, про нерівність прав жінок і чоловіків у шлюбі. Один із гостей розпочав розмову про подружню невірність, Облонський, відчуваючи недоречність цієї теми у присутності Кареніна, спробував відвернути увагу від цього питання, але Олексій Олександрович, здавалося, нічого не відчував. Доллі вирішила поговорити з Кареніним, вона не вірила, що Анна знехтувала подружні обов'язки, але страждання на обличчі Олексія Олександровича сказали їй більше, ніж слова, Доллі благає його не вимагати розлучення, адже це згубить Анну, вона не зможе взяти новий шлюб, доки живий її чоловік; Доллі розуміє, що тоді увесь світ, все вишукане товариство відвернеться від Анни. Вона нагадує Кареніну про можливість християнського прощення, про любов до тих, хто ненавидить. Каренін говорить, що можна любити тих, хто ненавидить, але неможливо любити того, кого ненавидиш.

Раніше Левін із задоволенням висловив би свої думки з питань, що обговорювалися, але тепер він чув і бачив тільки Кіті і все сприймав так, як вона. Між ними встановилося таке порозуміння, що майже не було потреби промовляти слова. Кіті сиділа біля столу для гри в карти і креслила на ньому крейдою. Дивлячись на неї, Левін

раптом зрозумів, що й дня не зможе прожити без Кіті, він узяв у неї крейду і написав перші літери слів питання, що хвилювало його: коли ви відповіли мені, що цього не може бути, чи означало це, що не може бути ніколи, чи тільки тоді? Здавалося, не було ніякої надії, що вона прочитає цю складну фразу, але Левін дивився на Кіті так, наче його життя залежить від того, чи зрозуміє вона написане. І Кіті зрозуміла. Так само, лише першими літерами вона відповіла йому і просила пробачити й забути все тоді сказане. Вони домовились, що завтра він приїде просити її руки. Левін підрахував, "що до призначеного часу, коли він знову побачить Кіті і назавжди з'єднається з нею, залишилось чотирнадцять годин. Він не міг залишатися на самоті, йому треба було з кимось говорити, щоб забути про час. Спочатку Левін поїхав із братом на засідання якоїсь комісії, потім пішов із візитом до Свіяжського, який на зиму приїхав із дружиною у Москву. Усі люди цього вечора здавалися йому напрочуд добрими, він навіть не помітив, як дивно на нього поглядають дружина Свіяжського та її сестра, яких утомив його візит.

Левін не спав усю ніч, двічі приходив до дому Щербацьких, о сьомій ранку й о десятій, хоча знав, що не може прийти раніше, ніж о дванадцятій. Кіті теж не спала цієї ночі, вона чекала на нього і хотіла першою сповістити про його і її щастя, а батьки були щасливі від її щастя. Вона сором'язливо гадала, що йому сказати, але коли почула, що він прийшов, вибігла назустріч, не роздумуючи, довірливо поклала руки йому на плечі і поцілувала. Княгиня перевела почуття на практичні справи: благословити, оголосити про одруження, готувати посаг до весілля. Спочатку Левіна боляче вразила ця практичність, але він подивився на Кіті, яка не знаходила у словах матері нічого дивного, і зрозумів, що ніщо не може затьмарити його щастя, тож, напевне, так треба робити, і підкорився необхідним та щасливим весільним турботам. Єдиною тяжкою подією того часу для Левіна було відкриття перед Кіті своєї душі без прикрас. Левін обожнював Кіті, мав її за взірєць усіх чеснот, тому вважав за необхідне розказати те, що так мучило: його невіра і його неневинність. З дозволу князя він дав Кіті прочитати свій щоденник. Невіра Левіна мало схвилювала її, бо вона знала його душу, і якщо цей стан називається невіра, то їй байдуже. А от друге його зізнання примусило Кіті довго плакати. Та вона простила йому, що примусило Левіна ще більше цінувати своє щастя.

Повернувшись до свого самотнього номера в готелі, Каренін із прикрістю пригадав слова Дар'ї Олександрівни про християнське прощення. Він знав, що у його випадку це зовсім не підходить, і вирішив більше не думати про дружину, а зосередитись на службових справах. Йому принесли дві телеграми. Перша викликала обурення, бо там сповіщалося, що його суперник отримав місце, на яке намірився сам Каренін. Обурення це не було викликане тим, що його обійшли, — йому було прикро тому, що ніхто не хотів бачити нікчемності його суперника. З почуттям прикrostі відкрив він і другу телеграму, тому не відразу зрозумів її змісту. Ця телеграма була від Анни. Вона просила приїхати й простити їй перед смертю. Спочатку Каренін вирішив, що це обман, до якого вона вдалася, аби уникнути розлучення. Але потім, пригадавши її вагітність, подумав, що, можливо, у хвилину страждання, передчуваючи можливу смерть, вона

справді кається у скоєному. Олексій Олександрович вирішив їхати до Петербурга і на власні очі побачити, що відбувається: якщо дружина здорова, то зі спокійним презирством поїхати від неї, якщо справді помирає, дотриматися правил пристойності. Йому соромно було визнати, що він бажає її смерті. Удома був безлад, Каренін відчув це відразу. Йому повідомили, що Анна розродилася, але стан її дуже тяжкий. У кабінеті Анни він побачив Вронського, який сидів, затуливши обличчя руками, і плакав. Побачивши чоловіка Анни, він підхопився, потім, вражений, сів і знову підвівся, почав говорити, що Анна помирає, що лікарі не дають жодної надії. Не дослухавши його, Каренін увійшов у спальню дружини. Анна не тільки не виглядала зараз хворою, але перебувала в чудовому настрої. Вона говорила голосно й виразно, але розмова її більше була схожою на марення. Вона говорила про чоловіка, який він чудовий, який гідний, як він простить їй. Анна не чула, як їй говорили, що чоловік приїхав, що він тут, поруч із нею. Вона сама побачила його зі свого марення і відсахнулася, як від удару, але сказала, що не його боїться, а смерті. Анна просить простити їй усе і подати руку Вронському. Каренін пережив душевне потрясіння, коли побачив страждання Анни. Християнський закон, якому він хотів слідувати усе життя, вимагав від нього простити, але тепер він не думав про закон. У його серці народилися справжня любов до своїх ворогів і щире прощення. Він подав руку Вронському і не стримував сліз, що заливали обличчя. Анна знову втратила свідомість і забила у гарячці.

Три доби Анна боролася зі смертю, кінця очікували кожної миті. Опівночі вона знепритомніла, пульс майже не бився. На ніч Вронський поїхав додому, а вранці повернувся довідатися, в якому Анна стані. Олексій Олександрович зустрів його у передпокої і провів у кабінет, на той випадок, якщо вона захоче його бачити. Коли ж пішла четверта доба, лікарі сказали, що є надія. У цей день Олексій Олександрович зайшов у кабінет дружини, де сидів Вронський, і попросив вислухати його. Він розказав про почуття, які володіли його душею до повернення у Петербург, про розлучення, яке він майже розпочав, про те, що бажав Анні смерті. Але тепер він молить Бога, щоб той не забрав його щире прощення, тепер він бачить свій обов'язок у тому, щоб бути поруч з Анною. Каренін сказав Вронському, що не буде докоряти йому, і навіть якщо весь світ буде сміятися із зрадженого чоловіка, він не покине Анни. Вронський не розумів почуття Олексія Олександровича, але відчув, що це було щось недосяжне у його теперішньому світогляді.

Вийшовши від Кареніних, Вронський не міг зрозуміти, куди йому подітися. Він відчував, що ніколи не кохав Анну так, як тепер, і що втратив її назавжди. Він не спав три ночі і, повернувшись додому, спробував заснути. Але сон не приходив, знову й знову Олексій Вронський пригадував усе, що говорив Каренін, і сором душив його. Вронський розчинив вікно, бо не було чим дихати, і раптом усвідомив, що в його стані тільки два виходи: збожеволіти або застрелитися від сорому. Він зачинив двері, узяв револьвер, постояв кілька хвилин, знову пригадуючи своє приниження, і вистрелив. Він упав і зрозумів, що не поцілів у серце, потягнувся по револьвер, але не дістав його і знепритомнів. Його слуга так перелякався, що залишив Вронського стікати кров'ю та

побіг по допомогу, і тільки за годину прийшли лікарі і дружина брата Варя, яка залишилась доглядати його.

Вже за два місяці після повернення Олексія Олександровича з Москви він відчував, що на нього чекають нові потрясіння, які не дадуть перебувати у стані духовної радості, любові й співчуття. Його теперішнє становище здавалося йому зовсім природним, але він відчував грубу силу, яка керувала життям і не хотіла миритися із спокоєм його душі. Він відчував, що стосунки з Анною в першу чергу завдадуть йому нового болю. Вона ще хворіла, але смерть їй не загрожувала, тепер вона боялася чоловіка: велич його душі підкреслювала глибину її падіння. Олексій Олександрович несподівано з особливою ніжністю поставився до маленької дочки дружини, яку теж називали Анна. Спочатку, коли Анна була надто хвора, він опікувався дівчинкою, бо більше нікому було, і якби не він, дівчинка, напевне, померла б. Але потім він щиро полюбив її. Наприкінці лютого дівчинка захворіла. Олексій Олександрович звелів викликати лікаря і повернувся зі свого міністерства додому. Насамперед він пройшов до кімнат дітей, бо чув, що дівчинка не може заспокоїтись, хоча лікарі і сказав, що нічого страшного немає. З гувернанткою й мамкою Каренін обговорює причини хвороби дівчинки, піклується, чи вистачає для дівчинки молока у годувальниці. Коли нарешті дівчинка заснула, він залишився біля її ліжечка і, милуючись нею, посміхався.

У цей час в Анни перебуває княгиня Бетсі, яка приїхала влаштувати побачення Анни і Вронського перед його від'їздом після одужання до Ташкента. Каренін почув розмову про це, коли підходив до кімнати дружини, і її відповідь, що це побачення неможливе. Це саме говорить Анна і в присутності чоловіка. Каренін вдячний їй за довіру, але відчуває, що Анна робить це через силу. Каренін вийшов провести Бетсі, яка знову просила його дозволити Вронському приїхати до Анни. Він за роками відпрацьованою звичкою говорити чемно, з гідністю, відповідає Бетсі, що Анна сама вирішить, кого їй приймати, але відчуває, що та сила, втіленням якої була зараз Бетсі, не визнає його права на гідність, не розуміє його. Він повернувся до Анни і побачив, що вона плакала, хоча і намагалася опанувати себе. Вона у дратівливому настрої, бо її почуття до Вронського не вмерли, її вразило те, що він стрілявся через неї. Але Анна знову змушена відмовитись від особистого щастя. Олексій Олександрович говорить про хворобу дівчинки, про брак молока у годувальниці, але це все ще більше пригнічує Анну. Їй здається, що чоловік докоряє їй, вона відчуває, що не може подолати почуття фізичної відрази, яку він у ній викликає. Анна розридалася. Каренін відчув, що необхідно щось змінити у стосунках із дружиною, що вона і світ чекають від нього рішучих дій, але не міг зрозуміти яких. Від цього почуття спокою в його душі руйнувалося, він відчував, як народжується злість. Він ладен був навіть погодитися на відновлення стосунків своєї дружини з Вронським, аби не ламати долі дітей, не віддати Анну на ганьбу дружини без шлюбу, не втрачати того, що так любив. Але Олексій Олександрович почувався безсилим і знав: його примусять зробити те, що вони всі вважають за необхідне. Бетсі, виходячи від Кареніних, зіткнулась з Облонським, який приїхав дякувати за новий чин і владнати сімейні справи Анни. Бетсі говорить, що

Каренін тисне на Анну, не розуміючи, що вона не може гратися своїми почуттями, що краще б вони розлучилися. Цю думку світу засвоює Облонський. Він приходить до сестри і бачить її пригнічений стан. Анна говорить, що є люди, які люблять за недоліки, вона ж ненавидить чоловіка за його чесноти. Стіва починає розмову про розлучення як єдиний шлях розірвати складні стосунки між подружжям. Анна не вірить у таку можливість, відтак Облонський береться поговорити з її чоловіком.

Степан Аркадійович рідко ніяковів, але, увійшовши до кабінету Олексія Олександровича, він відчув, що йому соромно перед цим чоловіком. Він тільки розпочав розмову, коли Каренін підійшов до столу і взяв недописаного листа, у якому він докладно написав усе те, що збирався сказати Облонський. У листі не було жодного докору, лише прохання сповістити, які кроки він має зробити, щоб Анна була щаслива й спокійна. Облонський радить не показувати листа Анні, бо тоді вона не зможе нічого сказати, ще раз відчувши велич його душі, вона тільки досягне глибину свого падіння. Облонський упевнений, що сам Каренін повинен вирішити, подавати на розлучення чи ні. Олексій Олександрович опирався цьому у своїй душі скільки міг, дбаючи про дітей, про саму Анну, але не витримав і погодився.

Рана Вронського була небезпечна, кілька днів він перебував між життям і смертю. Але перше, про що він сказав, коли прийшов до тями, що постріл був випадковим і він не мав наміру вбити себе. Сам же Вронський відчував, що цей учинок ніби змиває з нього ганьбу й приниження. Через деякий час він увійшов у колію звичного для нього життя. Серпуховський придумав призначення у Ташкент, і Вронський погодився. Перед від'їздом він хотів бачити Анну, але Бетсі не змогла виконати це дипломатичне доручення. Другого дня вона ж надіслала повідомлення, отримане через Облонського, що Каренін погодився на розлучення, тому Вронський може бачити Анну. Відкинувши всі світські забобони, він тієї ж миті кинувся до Анни. Вона палко відповіла на його почуття. Анна сказала, що не прийме великодушного розлучення, яке дає їй чоловік. Вронського вразило, що саме тепер вона могла думати про розлучення, про сина. Несподівано Анна заплакала, шкодуючи, що не померла.

Через місяць Каренін залишився сам із сином. Вронський відмовився від призначення у Ташкент і вийшов у відставку. Анна відмовилась від ганебного для її чоловіка розлучення і виїхала з Вронським за кордон.

ЧАСТИНА П'ЯТА

Левіна і Кіті готувалися до весілля, яке вирішили прискорити, щоб устигнути до Великого посту. Княгиня Щербацька досадувала на майбутнього зятя за те, що він не міг дати їй простої відповіді: чи погодиться він поділити посаг на дві частини і отримати більшу після весілля, бо за такий короткий термін вона не встигне приготувати все. Левін же все ще перебував у такому стані піднесення, що взагалі не міг думати ні про що матеріальне й не розумів, чого від нього домагаються. Його навіть шокували спочатку клопоти матері Кіті про цілком земні речі, але, побачивши, що його кохана сприймає це як цілком природні речі, він заспокоївся, проте все ще не вірив своєму щастю. Після весілля Степан Аркадійович радив йому їхати за кордон, і Левін

дуже здивувався, коли Кіті вирішила їхати в село. Кіті знала, що в селі Левін мав справу, яку любив. І хоча сама Кіті не розумілася на цьому, вона вважала її дуже важливою. Вона знала, що після одруження їхній дім буде там, де його чекає справа, і хотіла їхати туди, де буде цей дім. Степан Аркадійович нагадав Левіну, що перед весіллям йому треба говорити й сповідуватися, інакше вінчання неможливе. Левіну здалося нестерпним обманювати саме тепер, коли він почувався таким щасливим. Але він витримав і це. Коли на сповіді священник за звичаєм запитав, чи вірить він у Бога, Левін щиро відповів, що має гріх сумнівів. Старий священник не переконував його, але нагадав, що у шлюбі, до якого він готується, у нього будуть діти, і він має уже зараз подумати, що відповідатиме на їхні питання про устрій світу, щоб не завдати шкоди молодим душам. Левін відчув надзвичайне полегшення, коли говіння й сповідь скінчилися, йому було особливо приємно, що він не обманював у церкві.

Дотримуючись усіх обрядів, Левіну заборонили у день весілля бачити Кіті до вінчання. Він обідав удома в компанії неодружених чоловіків, які за звичаєм кепкували з молодого. Усі були впевнені, що в цей день молодий шкодує за свободою, яку втрачає. Але скільки Левін не прислухався, він відчував у собі лише радість від того, що Кіті буде його дружиною. Коли гості пішли, він знову замислився над тим, що говорили, і відчув страх та сумнів, чи Кіті кохає його. Він вирішив їхати до Кіті і спитати ще раз, чи справді вона згодна на цей шлюб, чи не буде він помилкою, чи не слід зараз зупинити все. Кіті не чекала на нього і була дуже здивована через появу Левіна. Його сумніви завдали їй болю, і вона розплакалась. Через кілька хвилин вони помирилися, Кіті запевнила Левіна у своєму коханні, і він, заспокоївшись, поїхав додому.

Вінчання було призначене на вечір. У церкві вже зібралися всі гості, очікували молодих, які чомусь запізнювалися. Серед гостей зростало здивування. Уже півгодини чекала звістки про приїзд нареченого до церкви й Кіті. Але Левіна не могло там бути. У цей час він, ще не одягнений, нервово ходив у своєму номері готелю, а Степан Аркадійович його заспокоював. Сталася безглузда прикрість: слуга готувався до від'їзду і відправив усю одягу Левіна до Щербацьких, залишивши тільки одяг, призначений для вінчання, але він забув про сорочку. І ось тепер Левін змушений був чекати, доки привезуть сорочку. Степан Аркадійович заспокоював, як міг, посилав купити нову, та марно, бо саме була неділя і всі Крамниці зачинені. Жах і відчай охоплювали Левіна, коли він пригадував, що наговорив вранці і що може подумати Кіті про його спізнення. Нарешті привезли сорочку, і Левін через кілька хвилин біг по коридору. Вінчання справило на Левіна дивне враження, спочатку він дуже хвилювався і майже нічого не розумів, не міг навіть правильно взяти руку нареченої, але подивився на Кіті, і йому стало весело і страшно, він наче вперше почув слова Святого Письма про шлюб і був вражений їх глибоким змістом. Для Левіна і Кіті вінчання було справжнім таїнством, і, коли воно скінчилось, молоді відчули, що тепер вони з'єднані назавжди.

Бронський з Анною подорожували Європою. На деякий час вони вирішили зупинитися у невеликому італійському містечку. Анна почувала себе щасливою, і це щастя було таким великим, що вона ні в чому не каялася.

Спогади про чоловіка, прощання із сином здавалися їй страшним сном, від якого вона прокинулася. Вона ще більше закохувалася у Вронського і бачила в ньому лише прекрасні риси, а коли шукала недоліки, не могла їх знайти. Вронський, навпаки, отримавши те, чого він так бажав, не відчував щастя. У перші дні він насолоджувався свободою, але з часом відчув, що йому нічого більше бажати, і ця відсутність бажань народжувала нудьгу. Він не міг розважатися, як звичайно у своєму парубоцькому стані, бо це боляче вражало Анну, не міг підтримувати світські стосунки через невизначеність їхнього статусу. Одного разу Вронський зустрівся з Голеніщевим, з яким навчався колись у Пажеському корпусі. Голеніщев, на відміну від Вронського, одразу відмовився від кар'єри, вийшов у відставку, спробував знайти інше заняття. Зараз він працював над новою статтею про візантійську культуру та її вплив на російську. Сам Вронський від нудьги перебрав чимало занять, тепер він намагався малювати, маючи для цього з дитинства здібності, він навіть почав писати портрет Анни і ще й картину на історичну тему, але до свого живопису він ставився як до розваги.

За той час, що вони подорожували з Анною, Вронський звик оцінювати людей через їхнє ставлення до неї. Голеніщев уже давно жив за кордоном і був радий зустрічі із співвітчизниками, до Анни він поставився так, як і більшість добре вихованих людей, тобто уникав натяків і питань, удавав, що розуміє і навіть схвалює її дії. Якось Вронський отримав російську газету, в якій розповідалось про російського художника Михайлова, що мешкав тепер у цьому ж містечку, бідував і вже тривалий час працював над однією картиною, несамоовито віддаючись своєму заняттю. Вронський спитав у Голеніщева, чи бачив той картину Михайлова. Голеніщев довго й нудно говорив про сюжет картини, розповів, що сам художник — яскравий представник нових людей, диких і неосвічених, які не мають авторитетів, бо нічого про них не знають. Вронський захотів побачити картину і замовити художнику портрет Анни, щоб підтримати його матеріально. Усі троє вирушили до майстерні Михайлова.

Незакінчена картина не справила на Вронського й Анну враження, як і сам художник, що не мав вишуканих світських манер. Проте їм дуже сподобалась невелика картина, де були зображені рідний російській пейзаж і хлопчики на рибалці. Вронський вирішив купити цю картину. Михайлов одразу зрозумів, що це вишукане товариство прийшло у майстерню задля розваги, і не очікував, що вони зможуть оцінити його мистецтво, але радів кожному зауваженню, яке доводило, що вони хоча б щось зрозуміли у картині. Він погодився писати портрет Анни і зміг у ньому розкрити всю своєрідність її краси так, що Вронському здалося, ніби він завжди бачив саме цю красу, за неї і покохав Анну. Вронський мав художній смак і зрозумів, що його власні заняття живописом марні.

Позбавлені навіть заняття живописом, Анна і Вронський почали ще більш нудьгувати і вирішили їхати в Росію, в село.

Вже минав третій місяць подружнього життя Левіна, і він був щасливий, хоча зовсім не так, як сподівався. До одруження йому здавалося, що сімейне життя дає

тільки радощі кохання, що він працюватиме, як і раніше, а для щастя дружини достатньо лише кохати її. Але Кіті виявилось цього замало, вона хотіла відчутти себе справжньою господинею свого нового дому. Левіну було трохи прикро бачити, як поетична Кіті щиро заклопотана побутовими дрібницями, але він кохав її і вважав, що вона мила, навіть коли дає безглузді настанови старому кухареві, порядкує в коморі, усунувши стару Агаф'ю Михайлівну. Це було так не схоже на його ідеал поетичного щастя, але додавало його молодій дружині нової привабливості. Не очікував Левін і того, що між ним і дружиною виникатимуть суперечки: вони ще не знали одне одного добре, не знали, що кожному з них завдає болю, на який у стані закоханості реагували надто гостро. Лише на третій місяць їхнє життя стало трохи спокійніше.

Одного разу Левін сів працювати над своєю книгою, до якої ще не брався після одруження. Ця його робота і тепер здавалася йому важливою й корисною. Кіті сиділа поруч із ним, і він з радістю відчував її присутність. Раптом він відчув, що Кіті дивиться на нього, і зробив перерву в роботі, потім привезли пошту, і Кіті покликала його читати листи. Левін докоряв собі, що мало працює, що потурає дружині, не може більше часу проводити у господарстві. Подумки він звинувачував Кіті, не розуміючи, що незабаром на її плечі ляже важка жіноча праця: бути і господинею дому, і виношувати дітей, і доглядати їх, і виховувати. Кіті передчувала це і тому поспішала насолодитися безтурботним щастям кохання. Коли Левін прийшов, Кіті читала листа від Доллі, а йому передала безграмотний лист Марії Миколаївни, колишньої коханки брата Миколая. Левін почервонів від сорому, коли брав цього листа. Марія Миколаївна писала, що знову живе разом з його братом і що, напевне, Миколай скоро помре. Левін вирішує їхати до брата. Кіті просить, щоб він узяв її з собою. Левіну здається, що Кіті буде там зайва, що це тільки її примха й небажання залишатися самій у селі, що їй не місце поруч із Марією Миколаївною. Кіті відповіла, що їй місце там, де її чоловік. Вони знову посварилися, і Левін змушений був примиритися з рішенням Кіті.

Готель губерньського міста, де помирав Миколай, справдив найгірші очікування Костянтина Левіна. Коли він привів дружину у брудний номер, почуття досади на неї ще більш зросло: замість того, щоб дбати про брата, йому доведеться піклуватися про Кіті. Біля дверей на нього чекала Марія Миколаївна. Почувши розмову чоловіка з нею, Кіті визирнула у коридор, що примусило Левіна почервоніти від сорому. Він поспішив до брата. Як не готувався Левін до страшного видовища, але те, що він побачив, було жахливіше за будь-які страшні картини, що поставали в його уяві. Він ледве пізнав у напівживому тілі свого брата, а сморід і бруд у кімнаті викликали огиду. Костянтин сказав, що приїхав із дружиною, і з полегшенням вийшов з кімнати, ніби за Кіті. Але дружині він сказав, що їй краще не бачити брата. Вона благала дозволити їй піти до Миколая, запевняючи, що може стати у пригоді. Левіну було страшно думати про те, що відбувається з його братом, він боявся смерті і вважав, що нічого не можна зробити. Кіті, побачивши, в якому стані Миколай, розпочала бурхливу діяльність. Вона знала, що робити, бо бачила таких хворих, коли була на водах. Коли Левін повернувся з лікарем, він не впізнав кімнати Миколая: за розпорядженням і з участю Кіті все було вимите,

брат лежав на чистих подушках, у чистій сорочці, називав дружину Левіна Катею і говорив, що якби вона доглядала його, він уже б давно одужав. Кіті краще за всіх розуміла Миколая, його бажання, бо зовсім забула про себе, а думала тільки про те, чим вона ще може йому допомогти. Вона запросила священика, Миколай соборувався, після чого йому наче стало краще. Левін сказав Кіті, що дуже вдячний їй за те, що вона поїхала з ним.

Другого дня Миколаю стало гірше, він допікав усіх дратівливими примхами безнадійно хворого, який заздрить здоровим. Він страшенно страждав, і всі, хто бачив його страждання, страждали теж, їм хотілося, щоб усе швидше скінчилося. Навіть Левін тепер не боявся смерті, а чекав її. На десятий день від приїзду до міста Кіті захворіла. Коли вона мала вже сили прийти до хворого і сказала, що була нездорова, він презирливо посміхнувся. Тієї ж ночі Миколай помер. Почуття жаху перед нездоланністю смерті охопило Левіна, але те, що Кіті була поруч, народжувало нездоланне бажання жити, любити. Вона врятувала його від безнадії й відчаю. І не встиг Левін подумати як слід про таємницю смерті, як перед ним постала таємниця життя: Кіті вагітна.

Відтоді як Олексій Олександрович Каренін зрозумів з бесіди з Бетсі та пояснень Степана Аркадійовича, що від нього вимагають лише залишити Анну в спокої і не турбувати своєю присутністю, бо саме цього вона сама бажає, він почувався розгубленим і не розумів, що має робити. Він уперше віддав себе в руки тих, хто опікувався його справами, й не заперечував ні в чому. Тільки коли Анна поїхала з його дому і англійка прислала спитати, чи має вона тепер обідати з ним за одним столом, він отямився і вперше досягнув своє становище. Він був настільки вражений, що не міг поєднати й примирити своє минуле й теперішнє, не міг примирити своє недавнє прощення й розчуленість, свою любов до хворої дружини й чужої дитини з тим, як тепер з ним вчинили: він опинився сам, знеславлений, осміяний, нікому не потрібний серед презирства чужих людей.

Кілька днів він зберігав спокійний і навіть байдужий вигляд, займався прийомом відвідувачів, управителя справ, їздив до комітету, але відчував, що всі ставляться до нього з презирством саме через нещастя, що спіткало його. Не було жодної людини, якій би він міг розповісти про те, що у нього на серці, бо не мав жодного друга. Він не витримував цього тягаря самотнього болю, не міг більше бачити людей. Одного разу, коли Олексій Олександрович був в особливо пригніченому настрої і велів нікого не приймати, до нього у кабінет увійшла графиня Лідія Іванівна. Вона захоплювалась новою релігійною течією, що набула популярності у вищому світі і до якої Олексій Олександрович ставився дуже стримано. Тепер графиня приїхала втішити Кареніна, і її слова, сповнені містичного змісту про вищу волю, яка керує вчинками людей, знайшли відгук у душі Кареніна. Лідія Іванівна вирішила допомагати йому вести дім, виховувати сина. Вона одразу взялася до справи: пішла до Серьожі і сказала, що його батько святий, а мати померла.

Ще молодою дівчиною Лідію Іванівну віддали заміж за багатого, знатного, доброго

й розпусного чоловіка, але через два місяці після одруження він залишив її, хоча ніхто не знав, чому вони так і не розлучились офіційно.

З того часу подружжя жило окремо одне від одного. Придворні й світські турботи не заважали Лідії Іванівні бути весь час у когось закоханою, але тільки тепер, коли вона почала опікуватися Кареніним, вона зрозуміла, що ті закоханості були несправжні. Вона витримувала свою роль співчутливого друга, але хотіла подобатися йому, не раз Лідія Іванівна подумки бажала, щоб вона була незаміжня, а Анна померла. Вона почала вишуканіше одягатися, аби тільки подобатися йому. Цю закоханість помітили й у світі, не говорили про неї, але ставилися до дружби графині з Кареніним іронічно. Лідія Іванівна знала, що Вронський і Анна приїхали до Петербурга, і не дуже здивувалась, коли отримала від Анни листа, у якому та просила посприяти її побаченню з сином. Лідія Іванівна відчула, що настав її час помститися Анні за своє жіноче нещастя. Вона відправила посильного, що прийшов з листом, без усякої відповіді, а сама написала записку до Кареніна, у якій натякала на важливу для нього справу і просила його приїхати на чай. У цей день Каренін отримав черговий орден і був у більш добромум гуморі, ніж звичайно. Йому здавалося тепер, що, звільнившись від обов'язків сімейного життя, він зможе працювати і бути корисним суспільству, новий орден ніби підтверджував такі міркування. Але Олексій Олександрович не помічав, що його службова кар'єра вже скінчилася, ніхто більше не прислухався до його думки, а коли він пропонував щось нове, всім здавалося, що це саме те, чого робити не слід. Лідія Іванівна заїхала по нього, коли Кареніна вітали з нагоди вручення нагороди. Ні він, ні вона не звернули уваги на глузливі погляди, які кидали на них. Лідія Іванівна повезла Кареніна до себе, розповіла, що Анна у Петербурзі, і показала йому листа від Анни до неї. Олексій Олександрович знову відчув біль, але він одразу визнав за Анною право бачити сина. Лідія Іванівна — навпаки — була переконана, що цього робити не можна, і переконала його. Вона написала Анні листа, в якому сповіщала, що це побачення неможливе.

Повернувшись додому і пригадавши дружину, яка була скрізь винна перед ним і перед якою він був святий, як стверджувала Лідія Іванівна, Олексій Олександрович відчув докори сумління. Він пригадав, як він, вже літній чоловік, не відчуваючи ніяких особливих почуттів до Анни, сватав її, як повівся після її зізнання у коханні до Вронського, і йому стало соромно. Він переконував себе, що живе не для короткого земного життя, у якому припустився незначних помилок, а для вічного, що в душі у нього мир і спокій. І він забув те, чого не хотів пам'ятати.

І батько, і педагог були незадоволені тим, як навчався Серьожа. Він був здібний хлопчик, але не хотів вчитися того, що викладали вчителі. Відтоді, як йому сказали, що мати померла, він закрив від усіх свою душу, не вірив у можливість смерті взагалі, а найменше у смерть матері. Він був ще дитиною і потребував любові, а не самих вимог, що висували дорослі. Він шукав матір на прогулянках, йому здавалося, що вона поруч з ним, коли він засинав. Напередодні свого дня народження він наче впізнав матір в одній жінці, що бачив у саду, але вона несподівано зникла серед алей. Увечері хлопчик

помолився, щоб завтра, у його день народження, вона перестала ховатися і прийшла.

Повернувшись до Петербурга, Вронський і Анна оселилися в найкращому готелі, де наймали прекрасні номери, але жили окремо на різних поверхах. Вронський не помітив ніякої різниці у ставленні до себе світу, навіть мати зустріла його, як завжди, ані словом не згадавши Кареніну. Для Анни ж світ був закритий. Дружина брата Вронського, яка виходила Олексія після спроби вбити себе і яка дуже цінувала його дружбу, відмовилась прийняти у себе Анну, посилаючись на громадську думку, на те, що в неї ростуть дочки і цей візит завдасть шкоди їхній репутації. Це боляче вразило Вронського, як і несподівана зміна у настрої Анни після приїзду до Петербурга. Здавалося, щось мучить її, але зовсім не ставлення до неї світу, яке так отруювало життя Вронському. Анну турбувало тепер тільки побачення з сином, вона відчувала, що Вронський ніколи не зможе зрозуміти її страждання, за це вона боялася зненавидіти його, тому нічого не говорила, а шукала шляхів побачитись і поговорити з сином. Вона вирішила, що у день народження сина вона просто поїде у дім чоловіка і зробить все, аби побачити сина, розбити стіну обману, якою вони загородили його від неї. Анна розрахувала приїхати так рано, щоб Каренін ще не вставав, і хоча б деякий час побути з сином наодинці.

Старий швейцар спочатку здивувався ранньому візиту, бо не впізнав її, а впізнавши, сам кинувся провести до кімнати Серьожі, у яку його перевели вже після від'їзду матері. Анна увійшла до кімнати, коли Серьожа тільки-но прокинувся, і він не одразу зрозумів, що вона не сниться йому, а зрозумівши, зрадів до нестями. Анна впізнавала і не впізнавала сина, він змінився, але це був її Серьожа, вона плакала і сміялась водночас. Тим часом у домі стався переполох, вся прислуга вже знала, що приїхала пані, і треба було щось робити, щоб Олексій Олександрович не зустрів її, бо саме наближався час його візиту в дитячу кімнату. Старенька мамка, яка прийшла поздоровити свого улюбленця з днем народження, кинулась до дитячої попередити Анну. Втім, вона й сама вже відчувала, що час іти, але не могла встати, не могла поворухнутися, їй стільки треба було сказати синові, однак слова не йшли на думку. Коли увійшла мамка і щось тихо сказала Анні, обличчя її змінилося, на ньому Серьожа прочитав страх і сором, яких він не міг зрозуміти, але відчув, що, запитавши її про це, завдасть їй ще більшого болю. Він тільки пригорнувся до матері і прошепотів, що батько прийде ще не скоро. Анна зрозуміла, що Серьожу мучить, як йому ставитися до батька. Вона сказала, що батько кращий і добріший за неї, що Серьожа розсудить, коли виросте. Але хлопчик відчайдушно вхопився за її плечі, намагаючись не відпустити, Анна встала, коли почула кроки Кареніна. Серьожа впав на ліжку і заплавав. Побачивши Анну, яка вийшла з дверей, Каренін зупинився і опустив голову. Вона так і не встигла дістати й віддати Серьожі іграшки, які ще вчора з такою любов'ю й сумом вибирала для нього.

Побачення з сином вразило Анну. Повернувшись до готелю, вона довго не могла зрозуміти, чому вона тут. Анна відчула цілковиту самотність, вона нічого не хотіла, ні про що не могла думати. Принесли її маленьку дочку, Анна побавилася трохи з нею,

але не відчула у своєму серці і частки тієї любові, яку відчувала до сина. Вона віддала дівчинку годувальниці і сіла перебирати картки Серьожі. Серед цих карток була і картка Вронського. Тільки подивившись на неї, Анна вперше за цей день згадала про нього і послала до нього просити, щоб прийшов. Подумки Анна дорікала йому, що він залишив її на самоті з її стражданнями, забувши, що сама нічого не говорила про побачення з сином. Зараз вона хотіла переконатися у його коханні до неї, придумувала слова, якими розповість все, що в неї на серці. Але Вронський повідомив, що в нього гості, і запитував, чи може він прийти до неї з князем Яшвіним. Анні здалося, що Вронський уникає побачення наодинці. Вона довго чепурилася, наче він, розлюбивши її, міг знову закохатися, якщо на ній буде сукня, що особливо личить їй.

Коли Анна вийшла у вітальню, Вронський розглядав картки її сина, а Яшвін уважно оглянув її. Анна жваво розмовляла з Яшвіним і навіть запросила його на обід. Вронський пішов у своїх справах і, коли повернувся на обід, не застав Анну в готелі. Це збентежило його, він відчував, що з Анною щось діється, але не міг зрозуміти її поведінки. Анна повернулася у супроводі своєї тітки, старої княжни Облонської, яка мала погану репутацію. Обід був уже накритий, коли з'явився Тушкевич з дорученням від Бетсі. Вона запрошувала Анну до себе саме в той час, коли нікого в неї не буде. Анна, здавалося, не помітила цього, але сказала, що саме в призначений час вона не зможе приїхати. Тушкевич запропонував Анні дістати ложу в театрі, де в той день збиралося все вишукане товариство. Анна вирішила їхати до театру, хоч Вронський намагався зупинити її, вперше відчувши досаду через те, що Анна, здавалося, не розуміє свого становища у суспільстві. Він просив її не їхати, натякаючи, що це може завдати їй болю, а товариство княжни Облонської тільки підкреслить її падіння, але відверто говорити про це Вронський не міг. Анна ж з веселою злістю заявила, що ні про що не шкодує і що для неї важливе лише те, чи люблять вони одне одного. Коли Анна поїхала, Вронський подумки пройшов той шлях, що й вона: він наче бачив, як вона знімає шубу, як входить до залу, як привернулися до неї нищівні погляди. Йому стало ніяково, що він покинув її у таку хвилину, і прикро від того, що вона змушує його переживати такі почуття, тому він теж поїхав до театру.

Вронський не зайшов у ложу до Анни, а спостерігав за нею на відстані. Він бачив, що між Анною і дамою, що займала сусідню ложу, щось сталося, бо та встала і пішла геть, а Анна удавала, що нічого не помічає. Варя, дружина брата, розповіла Вронському, що ця дама сказала Анні щось образливе. Вронський кинувся до Анни, яка зауважила, що він пропустив кращу арію, і не схотіла більше з ним говорити. У наступному акті Вронський побачив, що Анни в ложі немає. Він кинувся додому і знайшов її у відчаї. Йому було шкода її і водночас досадно. Він переконував її у своєму коханні, бо бачив, що тільки це може її заспокоїти, хоча слова його були такі заяложені, що соромно було навіть вимовляти їх, але від цих слів Анна заспокоїлась. Другого дня, помирившись, вони поїхали до села.

ЧАСТИНА ШОСТА

Дар'я Олександрівна приїхала на літо з дітьми до сестри Кіті Левіної. Степан

Аркадійович був цьому радий, бо дім у їхньому маєтку зовсім розвалився, сам же Облонський залишився у Москві, тільки інколи приїжджав у село на день чи два. Крім Облонських, у Левіних гостювали Мати Кіті, яка не могла залишити дочку "в такому стані", Варенька, курортна приятелька Кіті, яка виконала свою обіцянку приїхати до заміжньої Кіті, брат Левіна Сергій Іванович. Майже всі кімнати просторого дому Левіна були зайняті, і Кіті зазнала чимало господарського клопоту. Левіну було трохи жаль їхніх вечорів удвох, проте він радо спостерігав, як усе це подобається дружині, і терпів.

Одного разу, коли всі жваво обговорювали, куди піти по гриби, Варенька також збиралася з дітьми, Сергій Іванович, брат Левіна, висловив бажання теж піти з ними. Доллі і Кіті обмінялись миттєвими поглядами: їм здавалося, що Сергій Іванович закоханий у Вареньку і сьогодні збирається освідчитись. Після обіду, коли жінки залишилися на терасі, між ними пішли розмови про можливий шлюб Кознишева і Вареньки, потім пригадали, як їм освідчувались. Згадали Вронського, його залицяння до Кіті. Доллі сказала, як щасливо вийшло для Кіті те, що тоді приїхала Анна, і як нещасливо для самої Анни. Стара княгиня назвала Анну паскудною жінкою, бо не могла простити їй, що Кіті вийшла заміж не за Вронського.

Сергію Івановичу дуже подобалась Варенька, він милувався тим, як вона в оточенні дітей збирала гриби. Він помітив її радісну і схвильовану посмішку. Але він вирішив не піддаватися миттєвому настрою, а все обдумати, і усамітнися в лісі. Кознишев довго розмірковував, пригадував почуття, які пережив у ранній молодості, і порівнював їх із тим, що відчував тепер. Зваживши все, він вирішив освідчитись, адже в цій дівчині він побачив усі ті якості, яких не бачив у інших: вона була мила, розумна, не зіпсована світом, хоч і добре знала його і вміла триматися серед таких людей, однак не прагнула світських розваг, до того ж вона — це було очевидно — була до нього схильна, він це бачив. Щоправда, його дещо спиняла думка про свій вік, проте він згадав, як вона говорила, що в Європі чоловіки років сорока ще вважають себе парубками. Він уже подумки повторював слова, які хотів їй сказати, коли підійшов до неї і дітей. Дівчина відчула, що це вирішальна хвилина, що не треба зараз говорити про щось, що не стосується їхніх стосунків, але наче мимоволі вона почала говорити про гриби. Йому було досадно. Вони помовчали кілька хвилин і знову відчули, що треба говорити або тепер, або ніколи. Серце Вареньки калатало у грудях: бути дружиною такого чоловіка, як Сергій Іванович, та ще й після її приниженого становища у мадам Шталь, було справжнім щастям, до того ж Варенька була переконана, що закохана в нього. Сергій Іванович повторював про себе слова, які він придумав для освідчення, але несподівано для себе теж заговорив про гриби. Після цих слів і він, і вона зрозуміли, що освідчення не буде. Кіті, яка з Левіним пішла назустріч грибникам, щойно глянувши на обличчя Вареньки і Сергія Івановича, зрозуміла, що її надія на шлюб між ними не здійсниться.

Цього ж вечора чекали приїзду Степана Аркадійовича та батька Кіті, старого князя Щербацького. Але Стіва привіз із собою Василька Весловського, далекого родича Щербацьких, світського молодика, який скрізь почувався як удома. Левіну було досадно, що приїхав цей чужий і зайвий чоловік. Настрій його ще більш погіршився,

коли він побачив, як Весловський галантно цілує руку Кіті. Всі гості здавалися йому тепер страшенно неприємними. Коли він бачив, як Облонський цілує руку своїй дружині, він думав про те, кого Стіва цілував цими губами ще вчора, про те, що Доллі не вірить кохання чоловіка, але радіє його приїзду. Йому не сподобалось, що мати Кіті, як до себе в дім, запрошувала Василька Весловського; неприємно вразило його, як дружньо вітався Сергій Іванович з Облонським, якого не поважав, йому здалося, що Варенька думає тільки про те, як вийти заміж, тому напускає на себе вигляд спокійної покірності. Але найбільше почуття прикрості викликала у нього Кіті, яка захопилася загальним настроєм веселощів.

Кіті побачила, що з чоловіком щось сталося, але не мала змоги поговорити з ним наодинці, бо він залишив товариство і пішов у контору. Після вечері було ще гірше, Левін не чув, як Весловський розповідав про свій візит до Анни, яка мешкала неподалік, у маєтку Вронського, але бачив, що розмова ця дуже хвилює Кіті, і через ревності розтлумачив це хвилювання по-своєму. Коли Кіті й Левін пішли спати, вона знову спробувала поговорити з чоловіком, але він не відповідав на її запитання. Кіті розповіла, про що говорив Весловський, і Левіну стало соромно і страшно, що через його ревності їхнє щастя залежить від кожного, хто тільки погляне на неї. Кіті і Левін примирилися, він навіть жартома сказав, що залишить Весловського на все літо і буде дуже люб'язним з ним.

Уранці майже всі чоловіки — Левін, Облонський і Весловський — поїхали на полювання. Перший день був не дуже вдалим для Левіна: як гостинний господар, він віддавав кращі місця гостям, а сам стріляв мало. Коли ж Весловський нарешті запропонував йому йти полювати, а сам залишився біля коней, то стало ще гірше: він заїхав у болото і коней ледве витягли. Взагалі турбот із Васильком Весловським було багато: то він погнав сильно коней і один кінь другого дня не міг везти, то підбив Облонського йти вночі слухати співи сільських дівчат, а вранці Левін не міг добудитися неспокійних гостей і вирушив сам. Коли ж повернувся, не знайшов нічого для сніданку, бо Василько на свіжому повітрі мав добрий апетит. Але все це не дратувало Левіна, він був гостинним господарем. Однак, повернувшись додому, він знову побачив, що Весловський залицяється до Кіті, а вона не мала досвіду, щоб цьому завадити. І Левін знову несамовито ревнує, знову Кіті виправдовується перед ним, вона плаче, пригадуючи, які вони були щасливі, доки ніхто не заважав їм. Тоді Левін пішов до Доллі й запитав, чи справді є те залицяння, чи йому тільки здається. Доллі, сміючись, відповіла, що трохи є, що навіть Стіва це помітив. Левін раптом розвеселився і сказав, що він зараз викине цього волоцюгу зі свого дому. Доллі, жажнувшись, просить не робити цього, говорить, що можна придумати щось, щоб мирно спекатися Весловського. Та Левін не слухає, він просто йде до Василька і повідомляє, що коні вже запряжені і що настав час гостю їхати на залізницю. Степан Аркадійович і княгиня були обурені вчинком Левіна. Він і сам почувався винним, але коли пригадував, скільки вистраждала Кіті, знав, що зробить таке ще раз, якщо хтось наважиться порушити її спокій.

Дар'я Олександрівна виконала свій намір їхати до Анни, вона вважала за потрібне довести, що, незважаючи на зміну ставлення суспільства, її почуття до Анни не змінилися. Хоча Левін і Кіті не хотіли підтримувати стосунків із Вронським, Левін обурився, коли дізнався, що Дар'я Олександрівна вирішила наймати коней у селі. Він підготував для поїздки все необхідне, щоб її довели за один день, навіть замість лакея послав конторника для її безпеки. Вдома, заклопотана дітьми, Дар'я Олександрівна не мала часу думати. Але тепер, дорогою, вона передумала все своє життя, і їй здалося, що всі роки подружнього життя були жахливими: вагітність одна за одною, пологи, годування дітей, їхні хвороби, смерть немовляти, зради чоловіка і більш нічого. Дар'я Олександрівна подумала про дітей, про їхнє майбутнє, про гроші, яких не вистачало тепер і ще більше не вистачатиме в майбутньому. Вона зробила висновок, що життя її занапащене. Потім пригадала Анну і вирішила, що та вчинила правильно, бо хотіла жити, кохати. Дар'я Олександрівна навіть уявила себе на її місці.

У таких роздумах під'їхала до дороги, що вела до маєтку Вронського. Назустріч їхали вершники, серед яких була і Анна, її грація і краса знову вразили Дар'ю Олександрівну. Дар'ї Олександрівні стало трохи соромно за свій старий екіпаж, за своє вбрання, за запорошене пилом обличчя. Анна дуже зраділа/ побачивши Доллі, і пересіла у її екіпаж. Проте й дорогою розмова не в'язалася, здавалося, не можна за такий короткий час висловити все, що думалося. Анна сказала тільки, що дуже щаслива, що Олексій Вронський чудова людина, що він багато працює, і показала нові будови: домівки для службовців, стайню, лікарню, яку він будував, тільки щоб довести Анні, що він не скупий, а економний господар. Дім Вронського справив на Дар'ю Олександрівну дивне враження: тут все було нове і розкішне, як у дорогих готелях. Анна повела гостю у дитячу кімнату, яка теж вражала розкішним обладнанням, але Доллі помітила, що Анна не часто буває в цій кімнаті, вона не знала, де іграшки, навіть скільки зубів у її маленької дочки. Доллі не сподобались ні мамка, ні годувальниця маленької Ані, якій приділялося, очевидно, мало уваги. Взагалі середовище, в якому опинилася Доллі, бентежило її. Вона відчувала, що жаліє Анну, хоча теоретично розуміла, навіть схвалювала її вчинок. Всі життєві сили Анни були тепер спрямовані на те, щоб утримати кохання Вронського. Вона кілька разів на день переодягалася, намагалася зібрати і утримати хоч якесь товариство, щоб Вронському не було так нудно. Гості дому, Василько Весловський, якого вигнав Левін, Тушкевич, колишній коханець княгині Бетсі, Свіяжський, якому щось було потрібно від Вронського, княжна Варвара Облонська, яка завжди була нахлібницею у багатих родичів, — всі користувалися лише нагодою весело і без турбот провести час, але Анна була рада й таким гостям.

Увесь день минув у розвагах, отож розмову з Доллі Анна відкладала на вечір. Під час прогулянки Вронський вибрав слушну хвилину, аби залишитись із Доллі на самоті, і розпочав розмову, яка схвилювала Доллі і змусила піддати сумніву щастя Анни. Вронський попросив Доллі вплинути на Анну і примусити її написати листа до Кареніна з вимогою про розлучення. Доллі погодилася, бо розуміла почуття Вронського: його

дочка і діти, які, можливо, ще в них будуть, за законом, носитимуть прізвище Кареніна. Лише пізно увечері, перед тим, як лягати спати, Доллі і Анна мали відверту розмову, яка розкрила всю глибину нещастя Анни. Доллі відчула, що річ не тільки в тому, що світ відвернувся від них, Анна страждала від розлуки з Серьожою, але не перенесла всю силу любові на свою маленьку дочку, більш того, вона не хотіла більше мати дітей, бо це б завдало шкоди її красі і могло відвернути від неї Вронського. Анна однаково любила сина і Вронського, тільки вони були їй потрібні, і знала, що ніколи не зможе з'єднати їх, а якщо так, то решта байдуже. Коли Доллі лягла в ліжко, вона не могла Примусити себе думати про Анну, хоча поки та говорила, їй було жаль, але спогади про дім, про дітей набули тепер якось нового прекрасного значення. Вона вирішила завтра їхати додому. Анна, повернувшись до своєї кімнати, прийняла ліки, значну частину яких становив морфін, посиділа трохи, заспокоїлась і в гарному настрої пішла до спальні. Вронський чекав, що Анна розповість про свою розмову і можливе рішення просити розлучення у чоловіка, але Анна тільки запитала, яке враження справила на нього Доллі. Він відзначив її доброту, але вважав її надто непоетичною.

Другого дня вранці Доллі поїхала додому. Прощаючись, усі відчували, що господарі і гостя не підходять одне одному і що краще більше не зустрічатися. Анні було сумно, вона розуміла, що тепер ніхто не доторкнеться до тієї частини душі, якої вона торкнулася у розмові з Доллі, і хоча ці дотики були болісні, Анна знала, що то краща частина її душі, її життя, якому вже не було вороття.

Дорогою візник несподівано розпочав розмову з Дар'єю Олександрівною і зауважив, що вівса їм на дорогу дали мало, хоча й багачі, а у Левіна, мовляв, дають стільки, скільки кінь з'їсть, і, ніби підбиваючи підсумок, зауважив, що в маєтку Вронського нудно.

Усе літо Вронський і Анна прожили у сільському маєтку, справа про розлучення не просувалася, бо ніхто нічого для цього не робив. Вони вирішили, що на зиму нікуди не поїдуть, але вже восени, коли роз'їхалися гості, відчували, що не витримають такого життя. Здавалося, все було для щастя: і добробут, і здоров'я, і дитина, і цікаві заняття у кожного, Вронський займався господарством, маєтком. Анна багато читала, жила його інтересами, по книжках вивчала те, чим він займався, а він радився з нею з різних питань, навіть агрономічних, конярських; їй цікавила нова лікарня, вона багато робила для неї. Але найбільше Анну цікавила вона сама — наскільки дорога вона Вронському, наскільки вона може замінити йому все те, що він заради неї полишив. Вронський цінував її відданість його інтересам, її бажання присвятити йому своє життя, але з часом він почав відчувати, що її кохання, наче тенета, оплутує його, він не хотів вириватись з них, але хотів перевірити, чи не заважають вони його свободі.

У жовтні мали відбутися губернські дворянські вибори, Свіяжський вже дав згоду, але вмовляв Вронського взяти в них участь, навіть заїхав за ним напередодні. Ця поїздка стала причиною сварки між Анною і Вронським. Він як ніколи холодно повідомив, що має намір їхати, і очікував бурхливої сцени від неї, але Анна сприйняла цю звістку зовні спокійно, ніби заглибилась у себе і нікого не пускала до свого

внутрішнього світу. Вронський боявся цього, але йому так хотілося уникнути сцени, що він удав, ніби нічого не помітив і повірив її розсудливості. Вронський поїхав, уперше за увесь час їхнього зв'язку не з'ясувавши її потреби і вимог до нього. Спочатку це його хвилювало, але потім він вирішив, що так краще, не міг же він віддати їй свою чоловічу незалежність.

У вересні Левін переїхав до Москви задля пологів Кіті. Він прожив цілий місяць без усякого діла, коли брат його Сергій Іванович запропонував їхати разом з ним на вибори до того губернського міста, де у Левіна, крім того, були справи з опіки маєтку сестри, що жила за кордоном. Левін вагався, але Кіті бачила, що її чоловік нудьгує в Москві, і наполягала на цій поїздці, навіть замовила йому новий дворянський мундир, який і став її вирішальним аргументом. Шість днів Левін відвідував дворянські збори і клопотався справами сестри, але не міг зрозуміти ні того, що відбувалося на зборах, ні того, чому не просувається справа сестри: йому щось обіцяли, про щось з ним домовлялись, але кінця цьому не було. Сергій Іванович пояснював йому зміст і значення зміни голови губернського дворянства, але Левіну все одно було прикро, що задля цього треба було піддати сумніву порядність теперішнього голови, у чесності якого ніхто не сумнівався. Ці політичні ігри були незрозумілі Левіну, і він ще більше розчарувався у будь-якій офіційній громадській діяльності. На виборах дієвій зустрівся з Вронським, якого не бачив з того вечора, відколи так невдало освідчувався Кіті, і якого він досі ще ревнував до неї. Левін намагався уникнути стосунків із Вронським. Але його приятель Свіяжський, Степан Аркадійович Облонський, теж присутній на виборах, втягнули Левіна в розмову в присутності Вронського. Критичні погляди Левіна на земство і його діяльність здалися Вронському дивними. Сам Вронський, намагаючись виконувати свої обов'язки дворянина, вбачав у своїй діяльності сенс, хоча на вибори приїхав лише тому, що йому було нудно в селі, що необхідно було продемонструвати Анні свої права на свободу. Вибори захопили його, завдяки своєму багатству і родовитості він мав популярність серед дворян, і перемога нового голови губернського дворянства багато в чому стала можлива завдяки його, Вронського, підтримці. Вибори нагадували йому своїм азартом перегони, і він вирішив, що коли через три роки він буде одружений, то сам спробує балотуватися на виборах.

Під час обіду, влаштованого на честь перемоги свого кандидата, Вронському принесли листа від Анни, в якому вона сповіщала, що їхня маленька дочка захворіла, що Анна не знає, де він і коли повернеться, що мала намір приїхати у місто, але усвідомлює, що йому це буде неприємно. Вронського вразила ворожість, яка відчувалася у листі, суперечності в намірах Анни. Але першим же потягом він поїхав додому. Анна чекала на нього і, відчуваючи свою провину за того листа, нервувалася. Дочка справді трохи захворіла, але вже одужала на той час, коли Анна писала листа, що було їй навіть досадно. Почувши, що Вронський приїхав, вона забула всі свої переживання, їй важливо було тільки те, що він тут, поруч із нею. Вечір пройшов у присутності княжни Варвари жваво й невимушено, Анна розпитувала про вибори і своїми питаннями дала змогу Вронському розповідати про те, що було йому дуже

приємно, — про свій успіх. Але пізно ввечері Анна запитала, як Вронський поставився до її листа, і він відповів, що йому прикро через те, що Анна не хоче зрозуміти, що у нього є справи, які неможливо вирішити, сидячи вдома, наприклад, незабаром йому треба їхати до Москви. Анна твердо вирішила їхати разом з ним. Вронський з приємною посмішкою запевняє її, що мріє тільки про те, щоб ніколи не розлучатися, але у його погляді Анна бачить зовсім інше: злість на неї, відчуженість і передчуття нещастя.

Анна погодилася написати листа чоловікові і просити його про розлучення. Щодня очікуючи відповіді від Кареніна, вони приїхали до Москви і оселилися, як подружжя, разом.

ЧАСТИНА СЬОМА

Левіни вже два місяці жили в Москві. Вже давно минули терміни очікуваних пологів, а Кіті ще носила, і ознак, що ця подія відбудеться скоро, було не більше, ніж два місяці тому. Усі непокоїлися, лише Кіті була спокійна й щаслива, бо всі, кого вона любила, були поруч з нею, опікувалися й турбувалися про неї. Вона відчувала в собі нове життя і вже любила майбутню дитину. Одне псувало їй відчуття щастя: її чоловік став зовсім не таким, як у селі, яким вона його знала і любила. Там, у селі, він був постійно чимось зайнятий, спокійний і лагідний у ставленні до всіх. Тут, у місті, він насторожений, неспокійний, увесь час кудись поспішав, наче боявся щось пропустити, але не мав заняття, що забиравало б його душу. Світські розваги його не цікавили, та й Кіті, дивлячись на Облонського, не хотіла, щоб вони його приваблювали. Левін намагався писати свою книжку, але що більше він про неї говорив, то менше вона його цікавила. Дивно, але в місті між ними не було вже тих суперечок, які часто-густо виникали в селі, ревнощів, яких вони боялися. Одного разу, під час візиту до своєї хрещеної матері, вона зустрілася з Вронським. Лише в першу хвилину, коли вона впізнала його у цивільному костюмі, їй перехопило подих, але старий князь, що супроводжував Кіті, голосно заговорив до Вронського і дав дочці змогу опанувати себе. Вона сказала до нього кілька слів, навіть посміхнулася на його жарт про вибори, бо треба було посміхнутися, щоб показати, що жарт вона зрозуміла. Але під час цієї короткої розмови Кіті відчувала незриму присутність свого чоловіка, і їй здалося, що він залишився б задоволений її поведінкою. Коли вона розповіла чоловікові про свою зустріч із Вронським, Левін почервонів більше, ніж Кіті. Але він подивився у її правдиві очі і зрозумів, що вона задоволена собою, що повелася при цій зустрічі належно, що всі її почуття до Вронського залишились у минулому, що спогади про це минуле не завдають їй болю. Левін повеселішав і зізнався, що йому було прикро від почуття, що є людина, майже ворог, з якою тяжко зустрічатися, і пообіцяв Кіті надалі бути з Вронським більш люб'язним.

Левін довго зважав до життя у місті, йому було незрозуміло, навіщо ходити з візитами до людей, які байдужі тобі й до тебе, навіщо запрягати у важку карету пару коней, коли йти було зовсім недалеко, навіщо наймати візника, коли є свої коні, тощо. Якось Кіті сказала, що в неї залишилось дуже мало грошей, і пошкодувала, що послухалась матері й переїхала до Москви. Левін дивився на неї невдоволено, але вона

знала, що це невдоволення стосується не її, а самого себе. Левін не очікував, що життя в Москві потребуватиме таких грошей. Коли він розміняв перші сто рублів, він підрахував, скільки корисного можна було придбати на ці гроші для свого сільського господарства, працю скількох працівників ними оплатити. Коли ж пішли другі сто рублів, а за ними треті й далі, Левін вже нічого не підраховував. Тепер він знав, що гроші потрібні, але не знав, де їх брати. Цього разу Кіті заговорила ще й про грошові справи своєї сестри Доллі і передала Левіну прохання матері насісти на Стіву разом із чоловіком сестри Надії, Львовим.

Левін їхав до свого університетського товариша, тепер професора Катавасова, що обіцяв познайомити його з відомим ученим Метровим, соціологічна стаття якого дуже сподобалась Левіну. У ній він відчув багато спільного з тим, що цікавило його самого. Але коли Левін спробував викласти свою теорію Метрову, той не дав йому договорити, не вислухав аргументів, що, на думку Левіна, підтверджували її, а почав викладати свої думки як останню істину, що не підлягає сумніву. Спочатку Левін хотів договорити своє, але потім зрозумів, що вони з Метровим зовсім по-різному бачать один і той самий предмет, тому не зможуть зрозуміти один одного. Тепер він лише слухав, йому було приємно, що такий відомий учений говорить з ним як з фахівцем у таких наукових питаннях. Він не знав, що Метров переговорив вже з усіма, хто міг слухати його про це, не зовсім зрозуміле йому самому.

Потім Левін разом з Катавасовим і Метровим поїхав на засідання наукового товариства, на яке ті поспішали, а після того знову запросив Метрова — поговорити про книгу, над якою Левін працював. Але засідання, розмови, що точилися навколо, справили на Левіна дивне враження: йому здавалося, що все це він багато разів чув, і сам міг лише повторювати те, що вже говорив. Він відмовився їхати до Метрова, а поїхав до чоловіка старшої сестри своєї дружини Арсенія Львова, колишнього дипломата, який усе життя прожив за кордоном, тепер же вийшов у відставку, аби дати належну освіту своїм дітям. Левін мало знав його раніше, але в цей приїзд близько познайомився і здружився з Арсенієм, незважаючи на різницю у віці. Левін схилив голову перед Львовим, бо щиро вважав його синів взірцем правильного морального виховання і бажав, щоб його власні діти мали такі чесноти. Про це він відверто і сказав Львову в розмові. Тому приємно було почути таку оцінку своєї праці, але він також відверто говорить, що роботи ще дуже і дуже багато. Дружина Львова не погоджується з ним, вона впевнена, що досягти ідеалу неможливо, що не можна присвятити себе тільки дітям, що врешті-решт це шкодить їм самим. Левін розуміє, що ця розмова між подружжям виникає вже не вперше, і йому дуже цікаво її слухати, спілкуватися з дітьми Львових. Але Надія нагадує, що Левін збирався їхати разом з нею слухати концерт. Тільки прощаючись із Львовим, він пригадав доручення, яке дала йому Кіті стосовно Стіві. І Львову, і Левіну ніяково від того, що вони повинні говорити про гроші і, напевне, завдати болю Стіві. Все, що робив Левін цього дня, викликало у нього почуття, ніби він нічого не розуміє в цьому їхньому міському житті. А щоб зрозуміти, йому треба було перестати бути собою.

Він поїхав із сестрою дружини на концерт і хотів скласти власну думку про музику, яку слухав, але не зміг цього зробити, він почувався, "як глухий, що дивиться на тих, хто танцює". Він вирішив звернутися до знавців музики, але вони тільки тлумачили написане у програмі концерту і не могли пояснити Левіну того, що він не зрозумів. Левін теж висловив кілька тривіальних думок, йому було трохи соромно від цього, тим більше, що деякі з них він говорив раніше. Потім він пригадав про візит, який просила його зробити Кіті і про який він зовсім забув, аж поки не побачив графа, якому й належало зробити цей візит. Сестра Кіті порадила їхати тепер, висловивши надію, що вони вже не приймають. Але Левіна прийняли, він відмучився належний час у чужій вітальні, не знаючи добре, про що говорити, кілька разів вставав, пориваючись іти, але очі господині красномовно говорили, що ще не час. Потім Левін відвіз Львова на обід до Кіті, застав її веселою та поїхав у клуб, куди його записав на обід старий князь Щербацький.

Обстановка клубу так відрізнялась від усіх вражень цього дня, що Левін піддався їй і дістав справжню насолоду від приємного товариства задоволених життям людей. Степан Аркадійович сидів поруч з ним, вони з насолодою їли і пили. Після обіду Левін побачив Вронського, якого поздоровляли з перемогою його коня на імператорських перегонах. Облонський вирішив за необхідне цього ж дня познайомити Левіна з Анною. Вронський зауважив, що Анна, безперечно, буде дуже рада бачитись і говорити з Левіним, що він, Вронський, і сам би поїхав зараз із ними, але мусить залишитись тут, щоб стримати свого приятеля, не дати йому програти багато в карти. Левін і Стіва потім ще грали на більярді, у карти. Левін радів відпочинку від ранкової напруженої розумової праці; заплативши сорок рублів, що програв у карти, за обід у клубі, він поїхав зі Стівом до Анни.

Відчуття спокою, задоволення життям і добропорядності усього, що відбувається, залишило Левіна, коли екіпаж затрусило на поганій дорозі, а у вікно він побачив кабаки, крамнички. Він уперше запитав себе, чи добре робить, що їде до Анни, що скаже на це Кіті. Дорогою Стіва розповідав про справу розлучення Анни, у якій Каренін не давав ніякої відповіді, через що становище Анни ще більше ускладнювалось, вона не мала змоги бувати у світі, і ніхто з жінок, крім Доллі, не бував у неї. Левін висловив думку, що вона, напевне, дуже зайнята вихованням своєї дочки. На це Стіва зауважив, що не всі жінки квочки, що Анна, звичайно, займається вихованням, але, крім того, у неї є інтереси; вона опікується однією англійською родиною, яка залишилась у скрутному становищі після смерті від пияцтва колишнього тренера коней Вронського, навіть взяла дівчинку на виховання. Намагається писати і вже передала Стіві дитячу книжку, яку той давав читати відомому видавцю й отримав схвальний відгук.

Коли Стіва і Левін приїхали, Анна була саме зайнята розмовою з цим видавцем. Перш ніж побачити Анну, Левін побачив дивовижний портрет прекрасної жінки і навіть забув, де він, не слухав того, що говорилося, лише коли жива Анна звернулась до нього, змушений був відірватися від портрета. Вона вразила його своєю схожістю з

портретом, хоча в житті тепер була не така яскрава, проте приваблювала новими рисами, яких не було на портреті. У манері спілкуватися з гостями, вести розмову Левін побачив справжню вишуканість і аристократизм. Анна говорила не просто розумно, а так, наче не надавала ніякого значення своїм словам, а в першу чергу даючи змогу співрозмовникові висловити свою думку. Ще ніколи жодна розумна думка, висловлена ним, не приносила Левіну такого задоволення, як тепер. Розмова точилася і навколо сучасного мистецтва, і про освіту й виховання — і всі судження мали глибокий зміст. Левін відзначив у характері Анни рису, яку він цінував у людях, — правдивість. Вона не приховувала всю складність свого становища, але несла з гідністю своє кохання. Левін несподівано відчув ніжність і жалість до цієї жінки. Він не помітив, як промайнув час у спілкуванні з Анною, і коли Стіва підвівся, аби їхати, Левіну здалося, що він тільки-но приїхав. І дорогою додому він не переставав думати про Анну.

Вдома на нього чекали листи з маєтку (про те, що за пшеницю дають дуже мало і тепер продавати не вигідно) і від сестри, яка докоряла йому за те, що справа її ще не вирішилась. Левін із дивовижною для нього легкістю вирішив продавати пшеницю дешево, якщо більше грошей ніде було дістати. Перед сестрою йому було соромно, але він запевнив себе, що не було можливості присвятити справі більше часу. Кіті була сумна і нудьгувала. Левін розповів їй увесь свій день: що робив, де був і про те, що Стіва познайомив його з Анною. Він передав свої враження від Анни, і Кіті, здавалося, все сприйняла спокійно. Але коли Левін, переодягнувшись, повернувся у кімнату, він застав Кіті у сльозах. Вона дорікала йому, що він закохався в Анну, і запевняла, що завтра ж поїде до села. Він мав визнати, що почуття жалю у поєднанні з випитим вином так вплинули на нього, що Анна справила на нього особливе враження. Він щиро визнав, що від цього життя у Москві, відсутності діяльності, а наявності тільки обідів і розмов він просто очманів.

Анна несвідомо, як тепер майже завжди у товаристві молодих людей, прагнула причарувати Левіна. Але, як тільки він пішов, забула про нього. Вона чекала Вронського і намагалася зрозуміти, чому він стає дедалі більш байдужим до неї, адже всі, навіть цей добропорядний, розумний і відданий дружині Левін, зачаровуються нею. Анна відверто сказала собі, що всі її заняття, англійська сім'я, читання і писання книжок — усе це лише обман, прагнення забути дійсність, на зразок морфіну, який вона дедалі частіше приймає. Їй стало жаль себе, і вона заплакала. Але коли почула дзвінок Вронського, розкрила книжку, намагаючись виглядати спокійною. Між нею і Вронським наче йшла боротьба, і кожен із них не хотів зрозуміти іншого і скоритися. Коли Вронський розповів про вечір у клубі, Анна наче докоряє йому не за те, що він залишив її заради приятеля, а за те, що він врешті-решт залишив його програвати гроші. Але Вронський добре розуміє, що Анна не хоче визнати його права на свободу, що для неї найголовніше зараз примусити його визнати свою провину у самому прагненні бажати чогось ще, крім її кохання. Тому він приймає її виклик і говорить, що він залишився у клубі тому, що хотів цього: Анна називає це упертістю в бажанні бути переможцем у боротьбі з нею за свою чоловічу незалежність. Майже плачучи, вона

говорить, що боїться сама себе, коли відчуває його ворожість, її щирій відчай примушує Вронського. знову кинутися до її ніг. Анна спробувала приховати радість перемоги над ним. Але вже через кілька хвилин за вечерею Вронський зробився холоднішим у ставленні до неї, не простивши її перемоги. І Анна, пригадавши, що цю перемогу принесли їй слова про жахливе нещастя, яке вона сама собі може заподіяти, розуміла, що ця зброя небезпечна, що нею не можна буде скористатися хоча б ще раз. Вона відчувала, що злого біса боротьби не може вже побороти їхнє кохання.

Якби три місяці тому Левіну сказали, що він, живучи бездіяльним життям, розтрачуючи безцільно гроші, підтримуючи дружні стосунки з чоловіком, у якого була колись закохана його дружина, сам причарувавшись іншою жінкою, що завдало такого болю Кіті, зможе спокійно заснути, він би ніколи не повірив. Але після довгої розмови і примирення з Кіті Левін міцно і спокійно заснув. Він пробудився серед ночі, бо відчув, що Кіті немає поруч з ним, та вона увійшла у спальню, сказала, що почувала себе трохи погано, але вже все минулося, лягла поруч, і він знову міцно заснув. Через деякий час Кіті сама збудила його — розпочалися пологи. Поглянувши на його перелякане обличчя, вона спробувала заспокоїти чоловіка. Левін похапцем одягнувся і хотів бігти по акушерку, але зупинився, дивлячись на дружину. Все, що було у ній кращого, все, за що він кохав її, все це зараз відкрилося йому в її милому і рідному обличчі. Кіті підійшла до нього і пригорнулася, наче шукала захисту, він бачив, що вона страждає, і не знав, хто винен у її стражданнях. Її очі сказали йому, що вона не винуватить його, а щаслива терпіти ці страждання.

Щойно він вийшов з кімнати, почувся її жалісний стогін. Несподівано Левін голосно звернувся до Бога і просив його милості. Вже кілька місяців зі страхом очікуючи пологів, він приготувався замкнути своє серце на кілька годин, мовчки терпіти страждання, щоб бути корисним Кіті і підтримувати її. Але він не знав, що очікувало його. Перші години у нього були справи, треба було привезти лікаря, дістати в аптекаря необхідні ліки, і хоча їхня байдужість і неквапливість боляче вражали Левіна, він відчував, що потрібен Кіті і допомагає їй. Але минули вже всі терміни, що призначив він своєму терпінню, а Кіті все страждала. Він втратив відчуття часу: то йому здавалося, що минула вічність з того ранку, то дуже здивувався, коли акушерка звеліла запалити свічку, бо не помітив, як настав вечір. Він не пам'ятав, що робив, хто говорив, з ним. Він не хотів навіть дитини, не хотів, щоб дружина залишилася жива, коли чув жахливі крики тієї, що була колись його Кіті. Він хотів тільки, щоб вона перестала страждати. Коли лікар сказав, що все закінчується, Левін зрозумів так, що Кіті помирає. Він кинувся до неї у спальню. Обличчя Кіті не було, натомість було щось таке страшне у своєму напруженні, як крик, що виривався у неї. Левін відчув, як серце його розривається. Але раптом крик перервався, все скінчилося. Левін відчув таке щастя, що не витримав і розридався, впав на коліна перед ліжком і цілував руку дружини. Акушерка сказала, що дитина жива, що це хлопчик.

Вранці у Левіна сиділи князь Щербацький, Степан Аркадійович і Сергій Іванович, поговоривши про Кіті, вони обговорювали різні питання. Левін слухав їх наче з якоїсь

висоти, коли пригадував все, що сталося. Не дослухавши навіть фрази, він пішов до Кіті. Вона лежала прибрана і відпочивала. Акушерка поралася з дитиною, Кіті попросила її показати Левіну сина. Він дивився на це маленьке тільце і не знаходив у своєму серці батьківських почуттів до нього, йому було жаль цю маленьку істоту, нічого веселого і радісного він не відчував, навпаки, був страх, нове відчуття вразливості.

Справи Степана Аркадійовича були погані: гроші за ліс вже всі прожили, Дар'я Олександрівна, дбаючи про майбутнє дітей, вперше відмовилась підписувати документи про продаж залишків лісу, а жалувannya не вистачало навіть на утримання дому. Степан Аркадійович відчував, що треба шукати нових прибутків, і намірився на одну посаду, яка могла б принести йому до десяти тисяч на рік, при цьому можна було не залишати і теперішнього місця. Але ця посада вимагала таких знань і здібностей, що знайти їх в одній людині було неможливо, тому краще було посадити чесну людину, якою всі вважали Облонського. Але щоб посісти це місце, треба було їхати до Петербурга, просити двох міністрів, одну впливову даму і двох євреїв. Крім того, він обіцяв Анні домогтися у Кареніна відповіді у справі розлучення. Облонський випросив у Доллі грошей і поїхав.

Сидячи у кабінеті Кареніна і слухаючи його проекти, Степан Аркадійович чекав нагоди поговорити про розлучення. Стіва погоджувався, що система протекцій заважає спільній справі, суспільному благу, і, наче щось пригадавши, попросив замовити за нього слово Поморському, від якого залежало призначення на посаду. Каренін здивувався, зауваживши, що, на його думку, призначення на цю посаду залежало від Болгарінова. Почервонівши, Стіва сказав, що з ним все узгоджено, а сам пригадав своє приниження, коли сьогодні Болгарінов примусив його, князя Облонського, нащадка Рюриків, дві години чекати у приймальні, а потім майже відмовив у проханні. Відганяючи спогади, він почав розмову про Анну. Степан Аркадійович змалював становище, в якому тепер опинилася його сестра, і нагадав великодушне рішення Кареніна розлучитися з нею. Але Каренін дуже змінився від того часу, як Анна поїхала з його дому. Тепер він заявляє, що розлучення з дружиною суперечить християнському закону і його переконанням, але він обдумає все і пошукає рішення. У цей час доповіли про прихід Сергія Олексійовича, і Стіва не одразу зрозумів, що мова йде про сина Анни Серьожу. Каренін нагадав, що сину ніколи не говорять про його матір, що він довго хворів після непередбаченого побачення з нею. Серьожка мав вигляд здоровий і веселий, але, побачивши Облонського, почервонів і відвернувся. Степан Аркадійович почав розпитувати про його життя і взяв за руку, але тільки-но випустив її, Серьожка, як пташка з клітки, кинувся з кімнати.

Уже минув рік відтоді, як Серьожка востаннє бачив матір. Тепер він уже ходив до школи, і спогади про неї відступили перед новими враженнями. Але, коли він побачив свого дядька, дуже схожого на неї, він пригадав свої почуття до матері, яких тепер соромився. Степан Аркадійович наздогнав Серьожу на сходах і розговорився з ним. За відсутності батька Серьожка почувався вільніше і розповідав про шкільні розваги. Облонський не втримався і запитав, чи пам'ятає той матір. Серьожка почервонів, сказав,

що не пам'ятає, і більше не хотів говорити з дядьком. Лише через півгодини вихователь відшукав його і не міг зрозуміти, чи той плаче, чи злиться на когось. Серьожа не відповідав на запитання, а лише просив дати йому спокій і говорив це так пристрасно, наче звертався до всього світу.

Степан Аркадійович відчував, що тривале життя в Москві погано впливає на нього. Він доходив до того, що починав турбуватися і настроєм дружини, і дріб'язковими інтересами своєї служби, і вихованням дітей. Але у Петербурзі було зовсім інше життя, і всі турботи забувалися. Тут діти не заважали жити батькам, один князь, наприклад, розповідав Облонському, що має дві сім'ї, законну і незаконну, і навіть познайомив свого старшого сина з незаконною сім'єю, вважаючи це корисним для його розвитку. Грошові справи теж нікого, здається, не турбували, борги не вважалися чимось незвичайним. І на службі був зовсім інший інтерес: влучно сказане слово, вигідна зустріч — і людина могла зробити кар'єру. Облонський навіть молодшав у Петербурзі.

Наступного дня після розмови з Кареніним Степан Аркадійович заїхав до княгині Бетсі, почуваячись таким молодим, що його жартівливі залицяння до господині дому зайшли надто далеко, і Стіва сам не знав, як виплутатись з цього становища: він подобався Бетсі і знав це, вона ж йому не тільки не подобалась, але й була огидна. Він дуже зрадів, що приїхала княгиня Мягка і перервала їхнє усамітнення. Княгиня Мягка наче співчуває Анні, шкодує, що не знала про її приїзд у Петербург, а то б скрізь її супроводжувала, розпитує про її теперішнє життя. Але коли Облонський намагається розповісти про справжнє положення Анни, княгиня не слухає, а поспішає висловити свої думки про Кареніна, Анну, світ. Вона розповідає, що Каренін під впливом Лідії Іванівни захопився модним медіумом, якого недавно привезли в Росію, що цей медіум так всіх причарував, що одна графиня навіть всиновила його і тепер він має ім'я графа Беззубова. Вона сказала, що доля Анни залежить тепер від цього медіума, бо ні Лідія Іванівна, ні Каренін нічого не вирішують без нього.

Після обіду Облонський поїхав до Лідії Іванівни, де призначив йому зустріч Каренін. Лакей повідомив йому, що граф Беззубов теж приїхав. Стіва здивувався, але подумав, що добре було б ближче познайомитись з Лідією Іванівною, адже вона має вплив у вищому світі, і якщо замовить слівце Поморському, то він матиме ту посаду, на яку намірився. Господиня знайомить Облонського з медіумом, який справляє на Стіву дивне враження: його погляд водночас і дитячий, і шахрайський. Лідія Іванівна розпочинає розмову про спасіння душі, про "нове серце" Олексія Олександровича, читає якийсь англійський текст про шлях, яким приходять віра. Облонський намагається зрозуміти сутність нового релігійного вчення, уважно слухає, але в голові все наморочиться, а під час читання він навіть заснув. Медіум теж був заснув, але його сон не ображає господиню, а, навпаки, радує: тепер він готовий відповісти на питання, що хвилюють Кареніна. Стіві здається, що медіум лише прикинувся сплячим. Подальших спостережень Облонський не встиг зробити, бо медіум із глибини свого сну велів йому вийти з кімнати. Степан Аркадійович, забувши про те, що хотів просити Лідію Іванівну замовити за нього слівце, забувши справу сестри, навшпиньках вийшов з

кімнати і прожогом кинувся з цього дому. На вулиці він довго розмовляв і жартував з візниками, щоб скоріше прийти до тям.

Другого дня Олексій Олександрович Каренін відмовився дати Анні розлучення.

Хоча Вронський та Анна давно вже намірились їхати в село, вони продовжували жити у Москві, і злагоди між ними не було. Анну мучило усвідомлення, що кохання Вронського згасає, а Вронського — каяття, що заради неї він поставив себе у таке складне становище, яке сама Анна ще більше ускладнювала. Це внутрішнє незадоволення одне одним породжувало суперечки, які траплялися тепер вже майже щодня. Кожне його слово вона сприймала як доказ, що він кохає її менше, ніж раніше. Вона ревнувала його і не могла справитися з роздратуванням проти нього і всього світу. Часом вона намагалася опанувати себе, розуміючи, що така її поведінка відштовхує його. Якось після суперечки Вронський на цілий день поїхав з дому, Анна почувалася самотньою, їй Тяжко було переносити незлагоду. Вона хотіла все простити і примиритися з ним, тому звинувачувала себе і виправдовувала його. Вона вирішила визнати себе винною, хоча такою не почувалася, і звеліла принести скрині та готуватися до від'їзду в село. Вронський приїхав пізно, але у гарному настрої і був радий, що Анна готувалася їхати. Його самовпевнений тон, коли він схвалював її рішення, неначе вона була дитиною, що перестала вередувати, образив Анну, проте вона не піддалась бажанню розпочати боротьбу. Але коли він сказав, що не може їхати післязавтра, бо повинен бути в матері, ревності засліпили Анні очі. Без усякої логіки, нічим не мотивуючи своєї вимоги, Анна заявила, що поїде або післязавтра, або ніколи. Вони знову посварилися, пригадали їй минулі образи. Але ще ніколи вони у своїх звинуваченнях не заходили так далеко. Анна висловила потаємний біль своєї душі: вона хоче тільки кохання, а його вже немає, тому кінець їхнім стосункам. Залишившись на самоті, вона подумала про те, куди можна поїхати з його дому, що будуть говорити її знайомі, але ці думки не займали її душу. У ній народжувалась якась нова думка, якої вона не могла ще усвідомити. Вона пригадала свого чоловіка і подумала, як тоді, чому вона не померла. Раптом вона зрозуміла, що та нова думка — думка про смерть. Вона побачила в цьому єдиний порятунок від сорому і ганьби, вона уявила, як Вронський буде каятися, страждати і любити її після смерті. Від цих думок її відвернув Вронський, який прийшов сказати, що він згоден їхати тоді, коли вона того хоче. Анна розридалася, Вронський запевняв її у своєму коханні. Її відчай змінився пристрасною ніжністю до нього. Ранком наступного дня після примирення Анна складала речі, готувалася їхати, і їй було байдуже, від'їдуть вони того дня, коли вона хотіла, чи іншого. Але за сніданком вони знову посварилися. Вронський отримав телеграму від Облонського, у якій не було нічого певного сказано про розлучення, і не хотів, щоб Анна зайвий раз хвилювалася, тому нічого не сказав їй. Але Анна довідалася про телеграму і вирішила, що він приховує так своє листування з жінками. Вона знову почала докоряти Вронському, тепер вже тим, що їй байдуже, буде розлучення чи ні, що це важливо тільки для нього, їй достатньо кохання. Коли вона говорила про кохання, він мимоволі зморщився. Анна докоряє Вронському, що його мати хоче його одружити,

називає її жінкою без серця. Вронський, який насправді не любив і не поважав матір, вимагає, щоб Анна говорила про неї шанобливо. Ненависть вже блищала у її очах, коли вона вказувала на це лицемірство Вронського. Прийшов Яшвін, і Анна стримала бурю своїх почуттів. Яшвін виграв у карти у свого знайомого майже всі його гроші. Анна запитала, чи не відчуває Яшвін співчуття до нещасного, Яшвін говорить, що той, хто з ним сідає грати, теж хоче залишити його без сорочки, що ця боротьба й приносить задоволення. Перед тим, як їхати з дому, Вронський зайшов до Анни, але її вигляд і холодні слова не обіцяли примирення. Він вирішив: якщо вона хоче себе мучити, то хай мучить.

Коли Вронський повернувся додому, йому сказали, що в Анни Аркадіївни болить голова і вона просила не турбувати. Анна чула, як він повернувся, як йому сказали про неї, але вона насправді так загадала, щоб він не звернув ні на що уваги й піднявся до неї, тоді вона знов повірить у його кохання. Але він послухав служницю і більше нічого не хотів знати. Це кінець, вирішила Анна. Смерть як засіб відновити його кохання, покарати його і бодай так здобути перемогу знову уявилась їй. Вона прийняла тепер уже звичну дозу опіуму, і думки, здавалося, приносили їй насолоду. Але раптом вона злякалася: враз через усю стелю простяглася тінь, і світло потьмарилося в кімнаті. Свіча, згорівши, потухла, але їй здалося, то смерть прийшла по неї. Анна жахнулася, запалила нову свічку і відчула, що вона хоче жити, кохати, що це можливо. Вона встала і пішла до Вронського. Він спав, Анна дивилась на нього з ніжністю, але не збудила, бо знала, що його погляд викаже його перемогу, що вона не зможе говорити про свою любов, поки не доведе йому, як він винен перед нею. Вона повернулася до себе, знову прийняла опіум і заснула важким сном. Їй снився давній сон: той самий брудний чоловічок з бородою щось робить із залізом і белькоче французькі слова, тепер вона відчувала, що він робить щось страшне і над нею.

Анна прокинулася, і увесь вчорашній день пригадався їй, але вона запевнила себе, що то була звичайна суперечка. Вже хотіла йти до Вронського миритися, але побачила у вікно, як він люб'язно говорить із дівчиною в кареті, яка передає йому якісь папери. Все, що сталося вчора, по-новому постало перед нею: треба негайно залишити його дім. Анна увійшла до Вронського повідомити про своє рішення, він читав листа і сказав, що готовий тепер до від'їзду. Він бачив її відчай і вирішив спокійно сказати, що то за листа він отримав: листа і гроші він отримав від матері, а привезла його княгиня Сорокіна, то він розмовляв з її дочкою. Але звістка про княжну Сорокіну боляче вразила Анну, і вона сказала, що завтра нікуди не поїде. Він ще міг її зупинити, коли вона відмовилась їхати і вже йшла з кімнати, але вирішив не звертати на це уваги і поїхав з дому. Анна схаменулася і послала йому записку, просила пробачення, просила приїхати, бо їй страшно. Вона боялася залишитись на самоті і пішла в дитячу кімнату. Думки її плуталися, вона навіть здивувалася, що в дитячій не Серьожа, а дівчинка, така схожа на Вронського. Деякий час погралася з дочкою, але та так нагадувала батька, що Анна мало не розридалася і пішла від неї геть. Потім повернувся кучер з запискою, бо графа Вронського не застав. Анна знову відправила його, на цей раз до матері Вронського на

дачу. Потім пригадала, що йому можна туди телеграфувати, і послала телеграму. Їй нестерпно було залишатися в цьому домі і чекати його відповіді, тому Анна вирішила їхати до Доллі. Дорогою вона вирішила, що її записки до Вронського — помилка, що вона сама віддає йому перемогу над собою. Анна зважилась все розповісти Доллі і не повертатися більше у його дім. З цим наміром вона увійшла до Доллі, але та була не сама, до неї приїхала Кіті. Сестри обговорювали годування маленького сина Левіних, і Анна заважала їхній бесіді. Доллі вийшла до неї сама і сказала, що отримала від Стіви листа, що він не розуміє, чого хоче Каренін, але не повернеться без відповіді. Анна прочитала листа і сказала, що її тепер це не цікавить, і запитала, чому Кіті ховається від неї. Доллі зніяковіла, але запевнила, що це не так, що Кіті зараз нагодує дитину і вийде. Кіті насправді не хотіла бачити Анну, але Доллі вмовила її. Ворожість Кіті до Анни минула, щойно тільки вона побачила її обличчя, натомість відчула в серці співчуття і жаль. Анна сказала, що приїхала проститися, але нічого не відповіла на питання Доллі, коли вони їдуть, і поспіхом вийшла, а Доллі здалося, що Анна мало не розплакалась.

Кареніна знову поїхала додому, вона пригадувала, як Кіті дивилася на неї, сама дивилася на людей на вулиці, і всі вони здавалися їй ворожими. Потім вона пригадала слова Яшвіна, що кожен хоче залишити іншого без сорочки, і вирішила, що він має рацію, що світом править ненависть. Удома на неї чекала відповідь Вронського на її телеграму, він повідомляв, що приїде о десятій вечора. Анна відчула потребу помститися і вирішила їхати до нього, сказати йому все, що вона про нього думала. Вона подивилася розклад поїздів і впевнилась, що встигне на останній. Потім склала необхідні на перші дні речі, бо знала, що сюди вже не повернеться. І знову дорогою вона побачила все так, як ніколи раніше. Анна повернулася до останньої думки про ненависть і ворожість людей і вперше відверто подумала про свої стосунки з Вронським: чого вона шукала у цьому коханні, чого хотів він. Вона зрозуміла, що це кохання годувало його пиху, він хвастався своїм успіхом. Але тепер Анна викликала не заздрість, а жаль, і його кохання згасає; її ж, навпаки, стає ще більш пристрасним і себелюбним. Анна розуміє, що вона хоче бути для нього тільки коханкою і не бажає нічого іншого, його ж подібне бажання тільки відштовхує від неї, а це викликає її лютю. Вона не хотіла, щоб їхнє життя зв'язав обов'язок, а не кохання, тому що розуміла: де вмирає любов, там народжується ненависть, і її розлучення у цьому випадку нічого не змінює.

Анна приїхала на вокзал, лакей купив їй квиток, і вона сіла у поїзд. Тяжкі думки знову прийшли до неї, все здавалося їй потворним і неприродним: чоловіки, жінки, навіть діти. Вона вийшла на станції, але не могла пригадати, навіщо приїхала сюди, що хотіла робити. Анна вирішила розпитати, чи не було тут кучера Вронських із запискою. Її повідомили, що граф Вронський щойно був тут, зустрічав княгиню Сорокіну з дочкою. Аж тут кучер Михайло, якого вона посилала із запискою, підійшов до неї і подав відповідь. Анна тільки розгорнула її, а вже знала, що там написано. Він шкодував, що записка не застала його, але не міг змінити планів і повернеться, як

обіцяв, о десятій. Анна пішла платформою повз станцію. На неї здивовано дивилися люди, але вона нічого не помічала. Вона не знала, куди їй іти. Платформа затряслася — саме підходив товарний поїзд. Анні здалося, що вона знову кудись їде. Раптом вона пригадала чоловіка, якого розчавив поїзд у той день, коли вона вперше зустрілася із Вронським. Тепер Анна знала, що їй робити. Вона спустилася сходами до колії і зупинилася біля потяга. Постояла деякий час, дивлячись на колеса, намагаючись визначити середину між передніми і задніми колесами. Потім перехрестилася і, ввібраній голову в плечі, впала під вагон. Тієї самої миті вона жахнулася того, що зробила, хотіла підвестися, але неблаганна сила штовхнула її і потягла. Вона просила Бога простити їй все, відчуючи, що боротьба вже неможлива.

ЧАСТИНА ВОСЬМА

Минуло майже два місяці. Сергій Іванович Кознишев тільки тепер, у другій половині літа, вирішив їхати до брата у село. Рік тому він закінчив шестирічну працю над книгою, яку вважав вагомим внеском у розвиток сучасної політичної науки. Книга була вже видана, і Сергій Іванович очікував широкого розголосу, але минав час, а про його працю ніхто не говорив і не писав. Тільки в одному журналі з'явився фейлетон, у якому автор так дібрав цитати, що для тих, хто не читав книги (а було очевидно, що ніхто не читав), виходило, що книга беззмістовна, а автор книги — неук. Сергій Іванович пояснював собі таку оцінку тим, що якимось у розмові виправив автора фейлетону у слові, що виказувало неосвіченість цього молодика. Більше відгуків на книгу не було, і Сергій Іванович відчув, що його праця пропала марно.

У цей складний для нього час гостро постали у суспільстві слов'янське питання і сербська війна. Він бачив, що ці питання стають модними, що багато людей займаються ними з корисливості, марнославства, але він визнавав і зростаючий ентузіазм, співчуття до страждань братів-слов'ян. Його захопив прояв громадської думки, в якому, вважав Сергій Іванович, виявилась народна душа. Він теж присвятив себе служінню цій великій справі і забув думати про книгу. Тепер він їхав відпочити і повною мірою насолодитися виявами того народного духу, в існуванні якого були переконані мешканці столиць і великих міст. Разом з ним їхав Катавасов, який вирішив виконати свою давню обіцянку приїхати до Левіна. На Курський вокзал вони приїхали майже одночасно з групою добровольців, що відправлялись на сербську війну. Дами з букетами проводжали добровольців, для них влаштували прощальний обід. І Кознишев, до якого підійшла знайома дама просити допомогти молодика, якого рекомендувала Лідія Іванівна, потрапити до списку добровольців, почув надмірно урочисті слова, що говорив за обідом, випивши шампанського, один пан. До Кознишева підійшов Степан Аркадійович, йому подобалось це загальне збудження, і очі його сяяли радістю. Він просив Кознишева теж сказати кілька слів добровольцям, але той відмовився, пояснивши, що він зовсім випадково на цих проводах — їде до брата. Степан Аркадійович просить передати уклін своїй дружині, яка з дітьми влітку живе у Левіних. Побачивши даму, що збирала пожертву, Облонський віддає п'ять рублів і йде розшукувати Вронського, котрий теж, як виявилось, їде на війну. Дама, з якою

розмовляв Кознишев, просить його теж поговорити з Вронським, здогадуючись, що тому буде неприємно бачити Облонського. Стіва ж, відридавши над сестриною труною, уже зовсім забув усе і вбачав у Вронському лише героя, який везе із собою ще й цілий ескадрон, споряджений на його гроші. Він щось жваво говорив Вронському, не дуже зважаючи на його суворий вираз обличчя.

Кознишев увійшов у вагон, і поїзд рушив. Катавасов не мав змоги спостерігати добровольців і все розпитував про них. Сергій Іванович порадив йому піти у їхній вагон і зробити власні спостереження і висновки. Катавасов познайомився з добровольцями, але вони справили на нього невігідне враження: один був багатий купець, що промотав багатство у свої двадцять два роки, а тепер, випивши, хизувався своїм героїзмом; другий, відставний офіцер, перепробував все у своєму житті, він теж багато і недоречно говорив; третій, чоловік вже у літах, мав лише юнкерський чин, бо не витримав екзамену з артилерії. Катавасов хотів перевірити свої враження і послухати ще чиюсь думку.

Під час зупинки Кознишев на запрошення графині Вронської увійшов до неї у купе. Графиня ніяк не могла забути тієї страшної трагедії, що сталася з її сином, і розповіла про неї Кознишеву. Вронський написав записку до Анни, не знаючи, що вона була на станції. Через деякий час прилетіла звістка, що якась дама кинулась під поїзд, кучер Вронського був там і все бачив. Вронський поскакав на станцію, а звідти його привезли, наче мертвого. Графиня нітрохи не шкодує за Анною, а й після смерті докоряє їй, що згубила двох прекрасних людей — Вронського і Кареніна. Після смерті Анни Каренін забрав її дочку до себе, Вронського тепер мучить, що він віддав свою дочку чужій людині. Та, каже графиня, Бог поміг — розпочалася війна, Яшвін все програв у карти, зібрався у Сербію і вмовив Вронського їхати з ним. Як матері, графині, звичайно, страшно, до того ж у Петербурзі не дуже схвально ставляться до добровольців, але виходу немає, тільки це розрадило трохи її сина. Графиня просить Кознишева поговорити з ним, бо у нього, як на біду, ще й зуби розболілись.

Сергій Іванович знайшов Вронського на платформі, де він ходив, як звір у клітці, повертаючись через кожні двадцять кроків. Кознишеву здалося, що і Вронський робить вигляд, що не бачить його, але йому це було байдуже, бо в цю хвилину Сергій Іванович бачив у Вронському тільки діяча великої справи і вважав за обов'язок підтримати його і схвалити. Кознишев пропонує йому рекомендації до діячів сербського визвольного руху, але Вронський відмовляється: для того щоб померти, рекомендації не потрібні, хіба що до турків, посміхаючись тільки губами, сказав він. Сергій Іванович каже, що участь у війні такої людини, як граф Вронський, підніме престиж добровольців. Вронський відверто відповідає, що його життя нічого не варте, що він буде радий, якщо воно комусь знадобиться. У цей час він подивився на колеса тендера, і зовсім інший біль примусив його забути про теперішнє. Він пригадав, як побачив тіло Анни на столі залізничної казарми, вираз її обличчя, ніби вона й після смерті промовляла те страшне слово — "пожалкуєш". Він намагався пригадати її такою, якою зустрів уперше, теж на вокзалі, таємничою, люблячою, тою, що шукала і дарувала щастя, а не жорстоку у

своїй помсті, якою вона пригадувалась в останні хвилини. Але він пам'ятав тільки її погрозу помститися, яку вона і здійснила. Вронський розридався і пішов по платформі, потім, опанувавши себе, повернувся до Кознишева і поговорив ще трохи про події сербської війни.

Кознишев не повідомляв брата про свій приїзд, тому, коли вони дісталися маєтку, Левіна вдома не було. Кіті послала по нього, попросила Доллі і старого князя Щербацького розважити гостей, а сама побігла годувати маленького сина Мітю. Поки годувала, думала про свого чоловіка, що його розрадить приїзд гостей, про те, що він змінився на краще останнім часом, думки його не так вже гнітять, як навесні, коли вона навіть побоювалась за нього. Кіті знала, що гнітить її чоловіка — його невіра. Кіті знала і любила його душу, але його сумніви і його невіра їй, глибоко і щиро відданий християнській вірі, не завдавали болю. Вона з посмішкою думала про його невіру і говорила сама собі, що він смішний. Вона раділа, що приїхав Катавасов, з яким Левін любив розмовляти й сперечатися. Думки її перекинулись на господарські справи, де покласти гостей спати, що стелити тощо. Потім вона пригадала, що не подумала щось важливе стосовно свого чоловіка, і знову з посмішкою згадала, що він невіруючий, і подумала, що краще нехай він буде завжди таким, ніж віруючим так, як мадам Шталь.

Новий доказ його доброти і шляхетності душі Кіті мала недавно: два тижні тому Доллі отримала листа від Степана Аркадійовича, в якому він кався і просив продати її маєток, щоб заплатити його борги; Доллі була у відчаї, ненавиділа чоловіка, хотіла з ним розлучитися, але врешті погодилась продати частину маєтку; Левін, ніяковіючи, з острахом образити Доллі, запропонував відати Кітіну частину маєтку сестрі, сама Кіті цього не здогадалась зробити. Тому всім серцем вона хотіла, щоб син був таким, як його батько.

Від того часу, коли Левін побачив смерть улюбленого брата, його справді мучили страшні сумніви. Матеріалістичні погляди, прибічником яких він став у студентські роки і дотримувався на той час, не давали відповіді на найважливіші питання життя і смерті. Він відчув себе, як людина, що обміняла теплу шубу на тоненьку одежину, вийшла у ній на мороз і переконалась, що тепер має неминуче загинути. Одруження, його радощі і нові турботи приспали трохи ці думки, але народження сина стало новим поштовхом для них. Левін спостерігав людей, і тих, хто вірив, і тих, хто не вірив, і дійшов дивного висновку. Ті, хто не вірив, не мучились такими питаннями, вони просто відкидали їх, шукали відповіді на питання, які його не цікавили. Серед тих, хто вірив, були найближчі йому люди, яких він любив: вірили і старий князь Щербацький, і Сергій Іванович, і Львов. Вірила Кіті так, як він сам колись у дитинстві, вірили дев'яносто дев'ять відсотків російського народу, життя якого викликало у Левіна таку повагу. Під час пологів дружини він, невіруючий, молився і в ту хвилину вірив, але все минулося, і сумніви знову охопили його. Він читав філософів, читав богословів, але і в них не знаходив відповіді. Левін не міг жити без знання, хто він, навіщо прийшов у цей світ. Але знати цього він не міг і впадав у відчай. Тому, щасливий у сім'ї, здоровий чоловік, Левін кілька разів був на межі самогубства, сховав мотузку, щоб не повіситись на ній,

не ходив із рушницею, щоб не застрелитись. Проте нічого цього не сталося, він продовжував жити.

Коли він переставав ставити собі всі ці питання, він наче знав, і хто він, і задля чого живе. Після повернення у село в Левіна було стільки турбот і клопоту, що він облишив свої проекти господарства для загальної користі, а робив те, що вважав за необхідне. Господарював так, щоб його син подякував йому, як він подякував своєму дідові. Не кидав Сергій Іванович і справ сестри, і всіх селян, які ходили до нього радитися, як не кинув би напризволяще дитину, дбав про сестру дружини, яку з дітьми запросили на літо, тощо. Все це наповнювало життя Левіна, яке не мало ніякого сенсу, коли він про нього думав. Він мучився сумнівами, але твердо йшов життєвим шляхом.

Того дня, коли приїхав Сергій Іванович, Левін був саме у тому настрої, коли все піддавалося сумніву. Він виконував свої звичні господарські обов'язки, але не хотів думати про марність усіх зусиль людини перед обличчям смерті. Він побачив, що один із працівників не так порається біля молотарки, як треба, і сам став до роботи. Потім він розговорився із цим працівником і запитав його, чи не візьметься вправний господар Фокатич обробляти землю Левіна у тому селі, звідки був цей найманець. Той відповів, що, напевне, не візьметься, бо не виручить з цього грошей. Левін здивувався, чому ж теперішній орендатор, Кирилов, має вигоду. Відповідь працівника вразила Левіна: Фокатич живе для Бога, жаліє людей, а не думає тільки про свій живіт, як Кирилов. Левіна здивувало, що він, який не міг уявити собі Бога, як і ніхто не міг, зрозумів, про що хотів сказати і сказав цей робітник. Життя Кирилова зрозуміле і розумне, бо всі розумні істоти живуть для "живота", але таке життя погане, бо треба жити для душі. З точки зору логіки, це була нісенітниця, але Левін душею зрозумів ці слова. Його вразило саме те, що він зміг зрозуміти і погодитись із тим, що не підлягало логічному тлумаченню. І коли він запитав себе, чому він зміг зрозуміти, відповідь у нього знайшлась одна: добро існує за межами розуму, воно одвічне, у нього вірять, бо відчують у душі потребу любити людей. Розум відкрив боротьбу за існування, але він не міг відкрити, що треба любити людей, бо це нерозумно.

Левін відчув, що побачив нарешті те чудо, якого потребував, щоб повірити в існування Бога. У душі його все перевернулось, він відчув, що може повірити, і дякував Богу за цю віру. Він був у такому схвильованому і піднесеному настрої, коли побачив свого візка і кучера, що Кіті послала по нього, бо приїхав брат. Левін довго не міг прийти до тями від тих переживань, що піднесли його душу. Йому здавалося, що тепер всі стосунки з людьми будуть зовсім іншими, осяяні добром. Він сів у візок, став сам правити. Коли кучер хотів йому допомогти обминати пень на дорозі і потягнув віжку, Левін розсердився. Йому стало дуже сумно, що його душевний настрій не змінив його у ставленні до дійсності.

Гостей у супроводі Доллі та старого князя Левін зустрів дорогою, вони йшли на пасіку, думаючи, що він перебуває саме там.

Левін намагається подолати відчуженість у стосунках із братом, але не владний цього зробити. Розмова заходить про сербську війну, і Сергій Іванович вбачає в участі в

ній добровольців прояв народного духу. Левін, який тільки-но відкрив для себе духовну опору народу в добрі, зауважує, що війна, вбивство не можуть бути проявом духу. Його підтримує старий князь Щербацький. Але Сергій Іванович і Катавасов наводять аргументи, яких Левін не може спростувати, хоча ще менше може погодитися з ними. Він говорить, що на війну йдуть ці, хто втратив гідний громадський стан, яким нікуди більше дітися, і люди у всі часи є в суспільстві, яким байдуже — чи до Пугачова, чи в Сербію. А Сергій Іванович називає їх кращими синами народу, які болісно сприймають страждання братів-слов'ян, наводить ще й вислів з Євангелія, що Ісус приніс у цей світ не мир, а меч. Левін досадував на себе, що знову не втримався і почав суперечити брату. Він бачив, що Сергію Івановичу ця суперечка неприємна, наче він захищає останнє, що в нього залишилось, тому Левін припинив її.

Всі саме поверталися з пасіки, коли розпочалася гроза. Діти і Доллі ледве встигли добігти додому, як упали перші краплини. Кіті з дитиною пішла в ліс, бо у домі було дуже жарко, і до дощу не встигла повернутися. Левін, схопивши простирадла, кинувся до лісу. Йому здалося, що він вже бачить їх, як блискавиця засліпила його, а коли він знову міг бачити, то із жахом побачив, що великий дуб падає, і почув тріскіт. Він біг щодуху і молився Богу, щоб дерево впало не на них. І хоча за звичкою встиг подумати, що помолитися тепер, коли дерево вже впало, безглуздо, він не міг придумати нічого кращого. Левін знайшов їх на іншому кінці лісу і накинувся на дружину, дорікаючи їй за необережність. Кіті і мамка тримали парасольку над візком дитини, Мітя був сухий, неушкоджений і проспав всю грозу. Повертаючись додому, Левін, пам'ятаючи свою досаду, винувато стискав руку дружини.

По обіді всі перебували в гарному настрої і більше не сперечалися. Катавасов змішив усіх своїми розповідями, Сергій Іванович так просто і цікаво викладав складні питання, що всі заслухались його. Тільки Кіті мусила залишити приємне товариство, бо її покликали купати сина. Потім Кіті покликала туди й Левіна подивитися, порадіти успіхам сина — він почав упізнавати своїх і особливо радісно сприймав Кіті. Це викликало захват не тільки в матері, а й несподівано в Левіна. Кіті зауважила, що вона дуже рада тому, що чоловік починає любити сина. Левін зізнався, що тільки під час грози, коли синові загрожувала небезпека, він зрозумів, як сильно він його любить.

Вийшовши з дитячої, Левін не поспішив приєднуватися до загального гурту, де було весело. Він зупинився під зоряним небом і знову віддався своїм міркуванням. Але тепер не було болісних сумнівів душі, хоча багато питань поставало перед ним. Тепер для нього очевидним свідченням явлення Бога було існування законів добра. Він зрозумів, що всього не скажеш словами, потрібно просто вірити. Підійшла Кіті, він хотів сказати, що трапилось з його душею, але подумав, що ця таємниця його віри залишиться в ньому, її не треба вимовляти словами. Нове почуття не змінило його водночас, як він очікував, але, як і любов до сина, воно стражданнями твердо увійшло у його душу. Життя набувало для Левіна нового прекрасного сенсу — добра.